

การเดินทางของแม่ค้าเสื้อแดง: จากตลาดสู่การเมืองบนท้องถนน¹ From Market to the Street: the Journey of the Red Shirt Woman Traders

นพพล อาชามาส
Noppon Archamas

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งอธิบายบริบทเงื่อนไขของชีวิต อาชีพ และครอบครัวที่มีส่วนทำให้กลุ่มแม่ค้าเข้าร่วมการชุมนุมทางการเมืองกับคนเสื้อแดง โดยใช้กลุ่มแม่ค้าในตลาดสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่เป็นกรณีศึกษา บทความนี้เสนอว่าอาชีพแม่ค้าเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้หญิงได้ออกมาอยู่ในปริมนทลสาธารณะเป็นเวลานานแล้ว อีกทั้งยังให้อิสระในชีวิตกับผู้หญิงจากครัวเรือนระดับหนึ่ง ทำให้ผู้หญิงสามารถเดินทางและมีประสบการณ์ในโลกกว้างมากอยู่แล้ว อีกทั้งปัจจัยของรูปแบบครอบครัวก็มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีทางเลือกในชีวิตเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังอธิบายความเปลี่ยนแปลง และบริบทเฉพาะของตลาดสันกำแพง ซึ่งมีการสร้างความเป็นชุมชนของคนที่มีอาชีพเดียวกัน อันเป็นฐานของการรวมตัวเป็นกลุ่มเสื้อแดง “สันกำแพงรักประชาธิปไตย” บทความนี้ยังเสนออีกว่านโยบายสมัยรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีส่วนช่วยเชื่อมต่อโลกทางเศรษฐกิจของแม่ค้าเข้ากับโลกทางการเมือง ผ่านนโยบายทางการเมืองของพรรคการเมือง ท้ายที่สุดอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงของตัวตนและความตื่นรู้ของแม่ค้าที่เกิดขึ้นในระหว่างเข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับคนเสื้อแดง

คำสำคัญ : คนเสื้อแดง, แม่ค้า, ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง, ตลาด

Abstract

This article investigates the living, working, and family conditions that motivated women, as traders, to participate in the Red Shirt movement. Focusing on a group of women traders in Chiang Mai's Sankamphaeng marketplace as a case study, the article highlights two sets of findings. First, the study found that engaging in the occupation of trader has provided an opportunity for women to have a greater role in the public sphere. As this career path requires a significant shift from more traditional roles related to family and household, it has also given women the freedom to travel and experience more cosmopolitan environments. Secondly, the study shows that the changing contexts and social dynamics of the Sankamphaeng marketplace resulted in a sense of community among traders; it was out of this community that the local Red Shirt movement, called "Sankamphaeng Ruk Prachatippatai (Sankamphaeng Love Democracy)" emerged. The article argues that the establishment of the local Red Shirt movement was shaped by the Thaksin government's policy, which linked economic and political spheres together. It also illustrates the transformation of identity and awareness among women traders that resulted from their participation in the Red Shirt movement.

Keywords: Red Shirts, Women Traders, Political Movement, Marketplace

บทนำ

เมื่อสั่งซื้อลาบพื้นเมืองจากร้าน “ลาบหม้ออาหารพื้นเมือง ป่าสุขเจ้าเก่า” เสรีฯ ลูกค้าผู้ชายสูงวัยรายหนึ่ง ทราบภายหลังว่าเป็นข้าราชการเกษียณก็เอ่ยแซวป่าสุข แม่ค้าเสื้อแดงว่า

“ว่าไง เดียวเชิญไปเวียนเทียนราบ 11 หน้อย วันวิสาขะนี่”

ก่อนตามมาด้วยบทสนทนาแลกเปลี่ยนข้อมูล

ข่าวสารของเมื่อวานนี้

...“ดูข่าวเมื่อวานไหม ที่เขารำลึกเสธฯแดง”

“ไม่ได้ดู”

“เห็นนก มหาวรรณออกมา ก็เออ มาทำไม ออ วันเสธฯแดงตาย”

“เลือกตั้งตอนนี้เราต้องถล่มทลายเท่านั้นนะ”

“เห็นอาจไม่ถล่มทลาย แต่แค่ทลาย อีสานทั้งถล่มทั้งทลาย

อย่างเชียงใหม่ ยังมีปัญหาที่ (ชื่อผู้สมัครเลือกตั้งคนหนึ่ง)

หรือที่เขตสี่ ลำพูน”...

บทสนทนาถึงข่าวสารบ้านเมืองทำนองนี้กลายเป็นเรื่องปกติและเรื่องหลักอย่างหนึ่งของพ่อค้าแม่ค้ากับลูกค้า และพ่อค้าแม่ค้าด้วยกันเองในตลาดสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ในระยะหลัง ขณะเมื่อมองไปรอบตลาด นอกจากป้ายบอกราคาดินค้าของสดของแห้งต่างๆ แล้ว ป้ายในตลาดที่เห็นได้ชัดเจนกว่าป้ายบอกราคาเสียอีก คือป้ายประกาศจุดยืนทางการเมืองหลายรูปแบบ ตั้งแต่ป้ายและสติ๊กเกอร์ของพรรคเพื่อไทย และรูปผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตนี้, สติ๊กเกอร์ “ยุบสภา”, ป้ายผ้าสีแดงขนาดใหญ่ ภาพอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พรอมคำอวยพรสวัสดีปีใหม่ หรือรูปถ่ายอดีตนายกฯ ติดอยู่ตามร้านรวงต่างๆ บริเวณย่านตลาดแห่งนี้ อีกทั้งไม่ใช่เรื่องแปลกตาที่จะเห็นแม่ค้าหลายคนใส่เสื้อสีแดงขายของอยู่ในตลาดแห่งนี้ หรือเห็นพวกเธอนั่งอ่านข่าวหรือร่วมกันดูรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับการเมือง ภาพเช่นนี้เองที่ทำให้

ตลาดแห่งนี้ถูกเรียกขานว่าเป็น “ตลาดทักษิณ” หรือ “ตลาดเสื้อแดง” ในปัจจุบัน

ตลาดสันกำแพงกลายเป็นจุดศูนย์รวมสำคัญหนึ่งของ “กลุ่มสันกำแพง รักประชาธิปไตย” หรือกลุ่มคนเสื้อแดงในอำเภอสันกำแพง ซึ่งเริ่มต้นจากการรวมตัวกันของพ่อค้าแม่ค้าในตลาด ก่อนที่จะขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ออกไปยังตำบลหมู่บ้านอื่นๆ ในอำเภอ ลักษณะสำคัญของกลุ่มเสื้อแดงกลุ่มนี้ คือมีคนในอาชีพพ่อค้าแม่ค้าเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มแม่ค้าผู้หญิงที่มีความกระตือรือร้นทางการเมืองค่อนข้างมาก โดยส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองใดๆ มาก่อน แต่กลับรวมกิจกรรมและการชุมนุมอย่างต่อเนื่องในการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงในหลายปีที่ผ่านมา มิติของความเป็นผู้หญิงและความเป็นแม่ค้ากับการเมือง จึงมีความสำคัญในการทำทำความเข้าใจส่วนเสี้ยวหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวขนาดใหญ่นี้ ดังที่ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ เคยอธิบายว่าภาพรวมของขบวนการคนเสื้อแดงในความเห็นของเขานั้น ร้อยละ 60-70 ของคนที่เข้าร่วมหรือออกไปชุมนุมเป็นผู้หญิง โดยเขาพูดถึงมวลชนกลุ่มสุดท้ายที่อยู่หน้าเวทีราชประสงค์ขณะสลายการชุมนุมเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิง ทั้งๆ ที่แกนนำหลักบนเวทีประกาศสลายการชุมนุมไปแล้วและทหารกำลังเข้ายึดพื้นที่คืน² ประเด็นที่น่าสนใจต่อจากพิชิตคือเหตุใดผู้หญิงจำนวนมากถึงออกมาชุมนุมในครั้งนี้ และความกล้าหาญของผู้หญิงเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร

ผู้หญิงเสื้อแดง: ภาพต่อที่หายไป

วราวุธ ภูริสินสิทธิ์ (2543) เคยตั้งข้อสังเกตว่าบทบาทสองด้านสำคัญที่หายไปจากภาพลักษณ์ “ความเป็นผู้หญิงไทย” คือบทบาทในการเป็นแม่ค้าและบทบาททางการเมือง บทบาทในการค้าขายของผู้หญิงนั้นเป็นเรื่องปกติมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ภาพความเป็นแม่ค้าที่ต้องอยู่ท่ามกลางฝูงชน ตอเรื่องผลประโยชน์ ต้องกล้าตัดสินใจ มีความสามารถในการหารายได้มาจุนเจือครอบครัว

ดูจะขัดแย้งอย่างสิ้นเชิงกับภาพผู้หญิงไทยในอุดมคติที่ต้องสุภาพ อ่อนน้อม เป็นผู้ตาม ไม่ได้เถียง และอยู่ในโอวาทของสามี ความขัดแย้งของภาพลักษณ์นี้จึงทำให้การศึกษามิติต่างๆ ของแม่ค้ามีไม่มากนัก และความเป็นแม่ค้าในฐานะส่วนหนึ่งของความเป็นผู้หญิงไทยจึงไม่ค่อยถูกทำให้ปรากฏต่อสังคมเท่าที่ควร³ เช่นเดียวกับบทบาททางการเมืองก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ถูก “มองไม่เห็น” เพราะบทบาททางการเมืองถูกจำกัดความเพียงการมีอำนาจทางการเมืองหรือการเมืองที่เป็นทางการเมืองเท่านั้น ขณะที่หากพิจารณาบทบาททางการเมืองในความหมายหรือมิติอื่นๆ จะพบว่าผู้หญิงมีส่วนร่วมทางการเมืองตลอดมา

เช่นเดียวกับงานของ Katherine Bowie (2008) ที่ได้แย้งแนวคิดคู่ตรงข้าม ซึ่งจัดวางผู้หญิงให้อยู่ในปริมนทลส่วนตัว (Private sphere) ขณะที่ผู้ชายอยู่ในปริมนทลสาธารณะ (Public sphere) กล่าวคือบ้านและครอบครัวถูกมองว่าเป็นโลกของผู้หญิง ขณะที่โลกทางการเมืองหรือเรื่องชุมชนภายนอกเป็นเรื่องของผู้ชาย มุมมองแบบนี้ทำให้มองไม่เห็นบทบาททางการเมืองของผู้หญิงในท้องถิ่น แม้จะเป็นบทบาทที่อยู่หลังจาก หรือในเงามืดก็ตาม (ดูประเด็นเดียวกันนี้เพิ่มเติมในปรานี 2549:16; Ockey 2003: 61) Bowie ศึกษาการเลือกตั้งกำนันในตำบลแห่งหนึ่งในเชียงใหม่ และพบว่าผู้หญิงในท้องถิ่นมีบทบาทที่ต่างไปจากเดิม ที่เพียงแค่นับสนุนผู้สมัครฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่มีบทบาทที่กว้างกว่า คือเป็นผู้รองรับและจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดจากการแข่งขันในการเลือกตั้ง คอยสร้างความสมานฉันท์ระหว่างเครือญาติ และเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน โดยผู้หญิงเลือกจะไม่ประกาศในที่สาธารณะชัดเจนว่าสนับสนุนผู้สมัครคนใด จุดยืนแบบนี้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถช่วยเยียวยาความขัดแย้งที่อาจเกิดจากสามีหรือผู้ชายที่เข้าไปเลือกข้างทางการเมืองอย่างเปิดเผยได้ภายหลังการเลือกตั้ง

หากแต่ในกรณีของแม่ค้าเสื้อแดงอันเป็นกรณีศึกษาของบทความนี้ กลับได้สะท้อนบทบาทของผู้หญิงที่ต่างออกไปจากงานของ Bowie นั่นคือไม่ได้มีบทบาทซ่อนตัวอยู่ในเงามืดอีกต่อไป แต่ออกไปร่วมเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผยบน

ทองถนน และไม่ได้มีบทบาทในการเป็นผู้ประนีประนอมความขัดแย้งอยู่เบื้องหลังชุมชน หรือแม้แต่ออกไปทำกิจกรรมในลักษณะสังคมสงเคราะห์หรือการกุศลแบบผู้หญิงชนชั้นกลาง (Doneys 2002) หากแต่ออกจากบ้าน/ปริณทลส่วนตัวในทองถิ่น เดินทางไปปะทะขัดแย้งในทองถนน/ปริณทลสาธารณะบนโลกทางการเมืองในระดับชาติโดยตรง การทำความเข้าใจบทบาทของแม่ค้าในฐานะผู้กระทำการในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองนี้ จึงน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าเกิดจากบริบทและเงื่อนไขทางสังคมแบบใด

นอกจากงานศึกษาขบวนการการเคลื่อนไหวด้านสิทธิสตรีโดยตรงแล้ว งานศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในสังคมไทยครั้งสำคัญๆ เองก็ยังไม่ค่อยมีการพิจารณาบทบาทของผู้หญิงในขบวนการมากนัก เช่น ช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 หรือบทบาทของผู้หญิงในขบวนการคอมมิวนิสต์ เป็นต้น⁴ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2552: 21) ยังตั้งข้อสังเกตว่ามุมมองการศึกษาขบวนการสตรีนิยมในสังคมไทยค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะเจาะจงทางชนชั้น โดยไม่ค่อยนับรวมผู้หญิงชนบท หรือการเคลื่อนไหวเพื่อทรัพยากรธรรมชาติเข้าเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการสตรีนิยม ขณะเดียวกัน ผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของผู้หญิงชนบทนั้น ยังเป็นกลุ่มคนที่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ และยังคงพึ่งพิงฐานทรัพยากรธรรมชาติอยู่ค่อนข้างมาก⁵ ขณะที่ผู้หญิงกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งในสังคมไทย ก็ไม่ถูกนับรวมหรือมองไม่เห็นเช่นกัน นั่นก็คือกลุ่มผู้หญิงขายของในตลาด หรือผู้หญิงชนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจตลาดไปมากแล้ว แต่ก็ไม่ได้อยู่ในภาคเศรษฐกิจที่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่ค้ากลุ่มแรงงานในเมือง เป็นต้น⁶ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการคนเสื้อแดง สะท้อนการปรากฏตัวของผู้หญิงกลุ่มนี้ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชาติเป็นครั้งแรก

ภาพของผู้หญิงในขบวนการทางการเมืองคนเสื้อแดง จึงถูกทำให้มอง

ไม่เห็นในสองระดับ กล่าวคือ ระดับแรกภาพลักษณ์ของขบวนการคนเสื้อแดง จากภายนอก ถูกให้ภาพของขบวนการที่รุนแรง การเป็นมือบริบจ้าง-มือปลม เจ้า หรือเป็นการรวมตัวของคนชนบทที่ถูกหลอก ถูกจ้าง ใจและจน จึงเสพติด นโยบายประชานิยมของรัฐบาลทักษิณเข้ามาชุมนุมในเมืองหลวง ทำให้มองไม่เห็นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง พัฒนาการทางความคิด และความเป็นอิสระของผู้เข้าร่วมขบวนการเสื้อแดง ขณะเดียวกันการศึกษาขบวนการคนเสื้อแดงจากภายในขบวนการเอง จนถึงบัดนี้ก็ยังไม่ค่อยมีการพูดถึงมิติความหลากหลายซับซ้อนภายในของผู้คนที่ตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการ ทั้งในมิติทางชนชั้น มิติทางชาติพันธุ์⁷ หรือมิติทางเพศสภาพ กลุ่มผู้หญิงในขบวนการเสื้อแดงจึงถูกบดบังจากทั้งภาพลักษณ์ของเสื้อแดงที่เป็นขบวนการที่ “รุนแรง” และ “เหมารวม” ความหลากหลายในขบวนการให้เป็นเหมือนๆ กันไปหมด ทำให้ผู้หญิงเสื้อแดงแทบ “ไม่ถูกมองเห็น” เท่าใดนัก

บทความชิ้นนี้จึงพยายามพิจารณาบริบทเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มแม่ค้าในตลาดสันกำแพงเข้าร่วมขบวนการคนเสื้อแดง โดยผู้เขียนจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะร่วมสำคัญของ “ความเป็นแม่ค้า” ที่มีประสบการณ์อิสระอยู่ในตลาดอันเป็นพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจมานานแล้ว หลายคนเคยผ่านการเดินทางในรูปแบบต่างๆ ที่สร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ในที่สาธารณะมาก่อนแล้ว รวมถึงบริบทของครอบครัวที่ยืดหยุ่นมากขึ้นจากในอดีต ซึ่งสร้างโอกาสให้แม่ค้าสามารถเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้มากขึ้น ผู้เขียนเสนอด้วยว่านโยบายทางการเมืองจากยุคสมัยของรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นส่วนสำคัญที่ได้ช่วยสร้างโลกทัศน์ใหม่ ที่เชื่อมต่อโลกทางเศรษฐกิจและครัวเรือนของแม่ค้า เข้ากับโลกทางการเมืองและการเลือกตั้งในระดับชาติ ผสมกับเงื่อนไขทางการเมืองอย่างการรัฐประหารและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ผันผวน มีผลนำพาแม่ค้าเดินทางจากพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจอย่างตลาดไปสู่พื้นที่สาธารณะทางการเมืองอย่างท้องถนน ขณะเดียวกันประสบการณ์จากการเคลื่อนไหวกับคนเสื้อแดงหลายปีที่ผ่านมาได้ช่วยขยายโลกทัศน์ทางการเมืองของกลุ่มแม่ค้าให้ขยายกว้างออกไปอีก

จนสามารถเกิดความเข้าใจในระบบอำนาจในสังคมไทยที่รอบด้านขึ้น พร้อมตัว
ตนใหม่ที่เป็นสากลมากขึ้นในฐานะ “แม่ค้าผู้ตื่นรู้”

“ความเป็นแม่ค้า”: อีสระแต่ขึ้นๆ ลงๆ เหมือนน้ำ

กลุ่มเสื้อแดงในตลาดสดกำแพงเริ่มก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ช่วงปลายปี 2551 โดยแรกเริ่มมีสมาชิกเป็นพ่อค้าแม่ค้า 9 คน ในจำนวนนี้ 7 คนเป็นแม่ค้าผู้หญิง โดยภาพรวมแม่ค้าในตลาดสดกำแพงที่เข้าร่วมขบวนการคนเสื้อแดงอยู่ในวัย 50-60 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา และสืบความเป็นแม่ค้ามาจากคนรุ่นพ่อแม่ แม่จะเคยเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นในช่วงหนึ่งของชีวิตก็ตาม แต่หลายคนก็กลับมาก้าขายในบ้านเกิดเมื่ออายุมากขึ้น ลักษณะสำคัญของอาชีพแม่ค้าที่หลายคนพูดตรงกันคือ “ความเป็นอีสระ” งานศึกษาแม่ค้าหลายชิ้นชี้ให้เห็นถึงลักษณะของอาชีพนี้ว่ามีความยืดหยุ่นสูง (นวรัตน์ 2540; อริยา 2544; ปณิธิ 2545) กล่าวคือไม่ต้องอาศัยการศึกษาชั้นสูง ไม่ต้องลงทุนสูง ไม่ต้องมีทักษะเฉพาะมาก โดยผู้หญิงได้อาศัยความสามารถหรือทักษะในครัวเรือน เช่น การทำอาหาร หรือบริการสมาชิกในครัวเรือน มาประยุกต์ทักษะใช้ในโลกข้างนอกบ้านโดยการค้าขายอาหาร อาชีพแม่ค้าจึงเป็นอาชีพที่ให้อีสระ ในความหมายที่ปลดปล่อยผู้หญิงในระดับหนึ่งให้ออกจากพื้นที่ส่วนตัว/ครัวเรือน มายังพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจอย่างตลาด และให้อีสระในการตัดสินใจในหลายเรื่องของชีวิตด้วยตนเอง เช่น บทบาทของผู้หญิงในการเป็นผู้หารายได้ให้กับสมาชิกในครอบครัว หรือตัดสินใจในเรื่องการเงิน^๑ โลกของกลุ่มแม่ค้าจึงไม่ใช่โลกของผู้หญิงที่อยู่แต่เพียงในครัวเรือน คอยปรนนิบัติสามี เลี้ยงลูก หรือทำงานบ้าน หากเป็นโลกที่ได้เห็นชีวิตผู้คนที่หลากหลายซึ่งมาปะทะสังสรรค์กันในพื้นที่สาธารณะอย่างตลาด

บัวสุข อายุ 60 ปี เป็นแม่ค้าขายลาบและของกินพื้นเมือง และหนึ่งในแม่ค้าผู้ร่วมตั้งกลุ่มเสื้อแดงในตลาด เธอเป็นคนบ้านกาต เกิดและเติบโตหน้า

วัดโรงธรรมสามัคคี วัดสำคัญในตัวอำเภอไม่ไกลจากตลาด หลังจากเรียนจบ ป.7 เธอเริ่มค้าขายโดยรับมรดกอาชีพจากแม่ โดยออกมาช่วยแม่ขายของกินพื้นเมืองอยู่ในตลาดสันกำแพงแห่งนี้ แม่จะเคยออกไปรับจ้างทำงานบ้านตั้งแต่อายุ 15-16 ปี และไปทำงานรับจ้างหุ้มหม้อที่บ้านสันเหนือ ภายหลังก็กลับมาขายสินค้าพวกเส้นหมี่ในตลาดอีกครั้งในช่วงอายุ 20 กว่าๆ หลังแต่งงานจึงได้ไปเช่าร้านขายข้าวซอยที่จังหวัดพะเยา ซึ่งสามีป้าสุขไปทำงานเป็นคนขับรถให้โยธาธิการ และผังเมืองจังหวัดพะเยา ก่อนมีโอกาสดำเนินไปทำงานในกรุงเทพฯ อยู่ 7 ปีในช่วงทศวรรษ 2530 ได้เป็นทั้งแม่บ้านให้บริษัทสยามโกโก้โปรดักต์ ซึ่งขายผงโกโก้ส่งไปต่างประเทศ เป็นแม่บ้านธนาคารศรีนครและธนาคารนครหลวง จนกระทั่งปี 2540 หลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ธนาคารที่เธอทำงานอยู่โดนปิด จึงได้ตัดสินใจกลับมาเป็นแม่ค้าที่บ้านเกิด โดยแยกกันอยู่กับสามีซึ่งยังคงทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ ป้าสุข เปรียบเทียบอาชีพแม่ค้ากับแม่บ้านที่เธอเคยทำให้ฟังว่า “เป็นแม่บ้าน เราต้องทำใจ บางอย่างไม่ถูกใจเขา เขาก็ว่า ไม่อิสระ เขาจะให้ไปทางใดก็ต้องทำ แต่ค้าขายมันงานอิสระ ได้บ้างไม่ได้บ้าง ไม่เป็นไร แต่ไม่ได้เป็นข้าใคร เราซี้เกียจก็พักไว้ได้ ไปทำงานบริษัท เราหยุดได้ใหม่”

เช่นเดียวกับป้าป๋ม แม่ค้าขายเนื้อสดอายุ 59 ปี ซึ่งเกิดและเติบโตมาในย่านตลาดสันกำแพงนี้ พ่อกับแม่ของป้าป๋มก็เป็นคนขายเนื้อ หลังจบการศึกษาชั้นป.6 ตั้งแต่อายุ 14 ปี ป้าป๋มก็มีโอกาสช่วยทำมาค้าขายแล้ว โดยมีพ่อแม่ของเธอขายของในลักษณะแบกะดินอยู่กับที่ ส่วนป้าป๋มแบกของใส่ตะกร้าหรือถาดเดินขายในบริเวณนั้น กระทั่งพ่อกับแม่เสียไป ป้าป๋มจึงได้เข้ารับอาชีพแม่ค้าเนื้อสดนั้นแทน ป้าป๋มเล่าว่า “ไม่เคยไปทำอาชีพอื่น ค้าขายอย่างเดียว เพราะมันช่วยให้เราได้นกิน อิสระกว่า” ป้าป๋มยังผลักดันลูกสาวให้มาเป็นแม่ค้าด้วยเหตุผลคล้ายๆ กัน “เมื่อก่อนเขาทำงานโรงแรมในเมือง คอยรับโทรศัพท์ แต่มันกลับตึ๊งตึ้ง ดี 2-3 นอนไม่หลับอีก ไม่อิสระ ลูกเลยลาออก มาค้าขายดีกว่า เลยบอกให้มาขายแทนแม่ ขายไก่ทอด ก๊วย (แผง) ให้” ป้าป๋มจึงเป็นแม่ค้าที่ไม่เคยเปลี่ยนไปทำอาชีพเลย แม้ในช่วงหนึ่งสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จะเคยผันตัว

เองไปเป็นนายหน้าขายที่ดิน อันเนื่องมาจากราคาที่ดินค่อนข้างสูงจากนโยบายเศรษฐกิจในตอนนั้น เธอเล่าว่า “ใครจะขายมาฝากเราไว้ ป้าก็ไปขายคนที่มาซื้อต่ออีก ก็ขายของไปด้วยนี่แหละ แต่มันมีหมูนายหน้าขายทุน มาติดต่อกับใครจะขายที่บ้าง ป้าก็ได้อะไรละ 3 ... ตอนนั้นเงินสะพัด ที่ดินบูม ขายของได้ดีและแพง บางคนเป็นเศรษฐีเลยนะ ตอนนั้นไม่มีเวลานับเงิน ป้าหลับตอนนับสตางค์ไปเลยก็มี ขนาดนั้น ดีกว่าตอนหักเงินอีก ตอนนั้นป้าก็กลัว ทำอะไรมาได้ดีก็ขายทุกอย่าง ไม่มีเหลือ ต้องไปทำมาเพิ่ม เป็นยุคที่นำพาเศรษฐกิจ”

ป้าตึก แม่ค้าขายข้าวแกง วัย 68 ปี เป็นคนสันกำแพงโดยกำเนิด พ่อของเธอเคยทำรถโดยสารวิ่งเส้นเชียงใหม่-ฝาง แต่ประสบปัญหาล้มละลาย ส่วนแม่ขายของอยู่ในตลาด จนกระทั่งพ่อเสียชีวิต เพื่อนของแม่เธอก็ชวนให้เดินทางค้าขายอาหารไปเรื่อย ๆ ป้าตึกจึงได้ติดตามแม่ไปค้าขายในหลายพื้นที่ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เคยไปค้าขายในหลายพื้นที่ทั้งเชียงราย เชียงของ ฝาง ดอยเต่า เคยลงไปอยู่ในกรุงเทพฯ และพื้นที่ภาคใต้ อย่างตรัง และยะลามาแล้ว ขายเพียงพื้นที่อีสานอย่างเดียว “เมื่อก่อนที่นี้มันไม่เจริญ ขายของยาก เพื่อนแม่ชวนไปไหนก็ไป เราก็เลยได้ตามไปค้าขาย แม่มีลูก 5 คนด้วย ก็ฝากไว้อยู่กับยายบางส่วน เราก็ได้เรียนจบชั้นม.6 ในกทม. โรงเรียนสมถวิล ราชดำริ อยู่กทม. หลายปีเหมือนกัน ก็ระหกระเหินไปตามชะตาชีวิต” ประสบการณ์การเดินทางและอยู่กับตลาดทำให้ป้าตึกตั้งข้อสังเกตไปถึงภาวะเศรษฐกิจได้อย่างน่าสนใจว่า “มีข้อสังเกตว่าปีที่ลงท้ายด้วย 0 จะหาเงินยาก คือปี 10 20 30 40 50 แปลกดีเหมือนกัน ตอนช่วง 30 มาดีหลังปี 31 ดีมาถึงปี 36 จนมาปี 40 กว่าๆ ตอนที่ทักษิณเป็นจึงเริ่มดีใหม่” และเธอเห็นว่าสิ่งสำคัญที่ได้จากการเดินทางไปกับแม่ คือการได้เรียนรู้ผู้คนที่แตกต่างกันในพื้นที่ต่างๆ จนหลังแต่งงานตอนอายุ 24 ปี ป้าตึกก็กลับมาบ้านที่สันกำแพง และสร้างชีวิตครอบครัวโดยแยกมาตั้งครอบครัวเดี่ยวของตนเองอยู่บริเวณตลาด

จะเห็นได้ว่าโลกทัศน์ของแม่ค้ากลุ่มนี้ถูกผูกเข้ากับเศรษฐกิจระบบตลาด

หรือทุนนิยมมาหลายสิบปีแล้ว ด้านหนึ่งภาวะเช่นนี้ แม้จะทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้เข้าถึงโอกาสใหม่ๆ ทั้งทางการเงิน และวิถีชีวิต แต่ในอีกมิติหนึ่ง ระบบตลาดเองก็มีความเสี่ยงและชีวิตต้องอยู่ภายใต้ความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจ อันมีปัจจัยในระดับต่างๆ ที่ตัวแม่เองไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความไม่แน่นอนของรายได้ ความไม่แน่นอนของต้นทุน ภาวะราคาสินค้าขึ้นลง เป็นต้น แม่ค้าส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญกับราคาสินค้าในตลาดค่อนข้างมาก หรือต้องยุ่งเกี่ยวกับการกู้ยืมเงินเพื่อเข้ามาเป็นต้นทุนในภาวะที่ประสบปัญหาเงินหมุนเวียน กระจายเงินกู้หรือกลุ่มพนันต่างๆ จึงมีความสำคัญในตลาด (อริยา 2544) ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้โอกาสในชีวิตของแม่ค้า ดำเนินควบคู่ไปกับความเสี่ยง (Risk) หรือความไม่แน่นอนในช่วงต่างๆ ของชีวิต ป้าตึก บรรยายภาพรวมของภาวะชีวิตแม่ค้าดังกล่าวได้ชัดเจนว่า “มันขึ้นๆ ลงๆ เหมือนน้ำ แม่ค้าบางปีก็ดูจะดี ๆ หาเงินง่าย บางปีก็ร้อนหดเหลือเกิน หาเงินยาก ฐานะเราไม่ดีมาก พอมีพอกิน แต่ก็ไม่รวย จะหมดจะหมดก็มีมา จะมาจะมาก็หมดไป บางครั้งก็มีเยอะนะ บางครั้งก็มีน้อย” ภาวะของอาชีพแม่ค้าจึงคล้ายสายน้ำที่มีอิสระ แต่ก็ลดเลี้ยว ชะงัก ชื่นลง และไม่อาจรู้หนทางข้างหน้าได้แน่นอน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความเสี่ยงจากภาวะตลาดดังกล่าว แต่เมื่อมองในภาพระยะยาว ชีวิตครอบครัวของแม่ค้าหลายคนก็ค่อยๆ ขยับฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเทียบกับคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ แม่ค้าในวัย 50-60 ปี แม่จะเคยทำงานหนักในอดีตทั้งในและนอกบ้าน เพื่อส่งเสียลูกและดูแลครอบครัว แต่เมื่อลูกหลานของหลายคนถูกส่งเรียนจนจบปริญญาตรีแล้ว สามารถมีหน้าที่การงานในเมืองทำ สามารถส่งเงินมาช่วยเหลือพ่อแม่ได้ ทำให้ภาวะรับผิดชอบของแม่ค้าหลายคนลดลง กลุ่มแม่ค้าประมาณว่ารายได้เฉลี่ยในระยะหลังอยู่ในราวเดือนละ 6,000-10,000 บาทต้นๆ ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจในแต่ละช่วง โดยที่เคยดีกว่านี้มากในช่วงที่เศรษฐกิจเฟื่องฟูด้วย แม่ค้าหลายคนพูดถึงฐานะของตัวเองว่า “พอมีพอกิน” ไม่ได้เดือดร้อน หรือถึงกับ “ทุกข์” อะไรมาก บางคนบอกว่าตนเป็นชนชั้นกลาง แต่ก็ไม่ได้ร่ำรวยอะไร อาจกล่าวได้ว่าคนกลุ่มนี้เป็น “ชนชั้น

กลางระดับล่าง” นั่นเอง

ขณะเดียวกัน ประสบการณ์ชีวิตของแม่ค้าหลายคนได้เคยผ่านการเดินทาง ทั้งจากการติดตามแม่ที่เป็นแม่ค้า หรือเดินทางด้วยตนเองไปในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ รวมทั้งในกรุงเทพฯ ซึ่งมีผลให้โลกทัศน์ของแม่ค้ากลุ่มนี้กว้างมากขึ้น ในลักษณะที่ Charles Keyes (2010) เรียกว่า “ชาวบ้านผู้รู้จักโลกกว้าง” (Cosmopolitan villager) ผู้สามารถเชื่อมโยงโลกในท้องถิ่นของตนเองกับเรื่องระดับชาติ และความเป็นไปของโลกกว้างได้ หรือดังที่ Mary B. Mills (อ้างใน Ockey 2004) พบว่ากลุ่มผู้หญิงชนบทที่ผ่านการอพยพหรือเดินทาง แม้จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของครอบครัว กลับได้ให้ประสบการณ์ของความอิสระและความเชื่อมั่นในตัวเองเพิ่มขึ้น ที่ซึ่งคนชนบทรุ่นก่อนหน้าไม่เคยมี รวมทั้งได้เผชิญกับความคิดใหม่ๆ อย่าง “ความเป็นสมัยใหม่” เช่นความต้องการบริโภคสินค้าสมัยใหม่ หรือการมีส่วนร่วมในความก้าวหน้าของชาติ ทั้งหมดนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงบุคคล โดยเฉพาะในทางทัศนคติหรือความคิด

จึงอาจกล่าวได้ว่าในมิติการบริโภค กลุ่มแม่ค้ากลุ่มนี้จึงมีวิถีชีวิตใกล้เคียงกับชนชั้นกลางในเมืองค่อนข้างมาก เช่น ป้าโก๋ แม่ค้าขายถั่วทอด ประธานกลุ่มเสื้อแดงสันกำแพง ได้ย้ายไปอยู่ในบ้านจัดสรรบริเวณด้านนอกตัวอำเภอเมื่อสองปีก่อน หรือแม่ค้าหลายคนเคยซื้อทัวร์เดินทางไปเที่ยวในประเทศข้างเคียง ซึ่งค่าใช้จ่ายไม่แพงนัก เช่น เวียดนาม เป็นต้น อีกทั้งภายใต้ภาวะการเข้าถึงสื่อประเภทต่างๆ ที่ง่ายมากขึ้นในปัจจุบัน การติดตามข่าวสารของกลุ่มแม่ค้าจึงทำได้ง่ายดาย อาทิเช่น ลูกๆ หลายคนสามารถเปิดอินเทอร์เน็ตให้พ่อแม่ดู สามารถนั่งฟังสื่อวิทยุได้ตลอดวัน โทรทัศน์ดาวเทียมหลากหลายช่องจากทั่วโลก การใช้โทรศัพท์ติดต่อสื่อสาร หรือส่งข้อความแจ้งข่าวสารต่างๆ ฯลฯ เงื่อนไขเช่นนี้ทำให้เรื่องระดับชาติ และโลกไม่ใช่สิ่งไกลเกินรับรู้เหมือนในอดีตอีกต่อไป

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของชีวิตแม่ค้าคือภาวะครอบครัว ในภาค

เหนือหรืออีสานนั้นฐานของระบบครอบครัวดั้งเดิมคือการสืบสกุลทางฝ่ายมารดา (Matrilinal kinship) ทำให้ผู้หญิงค่อนข้างมีอำนาจมาก อย่างน้อยก็ในครัวเรือน (Bowie 2008: 139) และแม้จะมีการแบ่งงานตามเพศอยู่ แต่ก็มีลักษณะยืดหยุ่นค่อนข้างมาก สามารถทำงานที่ตามปกติอีกเพศหนึ่งเป็นผู้ทำแทนได้ เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทอย่างหลากหลายได้ (อริยา 2544: 2) ในกลุ่มแม่ค้าเสื้อแดงก็เช่นกัน ที่มีความหลากหลายในรูปแบบชีวิตครอบครัว รูปแบบการย้ายไปอยู่ในครอบครัวผู้หญิงก็ยังมีอยู่ตามประเพณีการสืบสายตระกูลทางฝ่ายแม่ของภาคเหนือ หลายคนสามารถเลือกจะหย่าร้างจากสามี ดำเนินชีวิตเป็นแม่มา้ย และเลี้ยงลูกมาจนโตด้วยตนเอง⁹ เช่น ป้าไก่ หรือบางคนก็แต่งงานใหม่ เช่น ป้าบุ่ม หย่าจากสามีคนเก่าเพราะลงไม้ลงมือกับเธอ แล้วเลือกที่จะแต่งงานใหม่ โดยปัจจุบันเธอก็มีหน้าที่หาเลี้ยงสามีเสียด้วยซ้ำ ขณะที่สามีกลับกลายเป็นผู้ทำงานอยู่ที่บ้านเป็นหลักแทน¹⁰

รูปแบบของชีวิตการแต่งงานก็มีหลากหลาย บางคนสามารถเลือกที่จะไปสร้างครอบครัวเดี่ยวของตนเองแบบชนชั้นกลางสมัยใหม่ เช่น ป้าตึก ให้เหตุผลการแยกมาอยู่เองว่า “ไม่ไปรวมกับครอบครัวฝั่งไหน ปัญหามันเยอะ น้องสาวที่ไม่แต่งงานของป้า ก็เป็นคนดูแลแม่แทน จะแต่งเข้าหรือออกแล้วแต่บ้าน บ้านคนที่ไม่มีลูก มีลูกคนเดียวก็อาจไปอยู่บ้านผู้ชาย” แต่ป้าตึกก็ยอมรับว่าบทบาทของผู้หญิงในครัวเรือนช่วงแรกก็ยังคงมีภาระหนักอยู่ “ผู้ชายมันสบาย แต่สมัยนี้ผู้ชายหาเลี้ยงครอบครัวก็ยากนะ กลายเป็นผู้หญิงหาเลี้ยงผู้ชายอีก เหนื่อยกว่า ปามาสบายตอนลูกเรียนจบ” กระทั่งในบางกรณีก็สามารถเลือกชีวิตโสดได้ เช่น ป้าวัน แม่ค้าเสื้อแดงอีกคน เลือกที่จะไม่แต่งงาน ซึ่งเป็นสภาวะที่ผู้หญิงไทยสมัยก่อนทำไม่ค่อยได้นัก เพราะความเป็นผู้หญิงถูกทำให้ขึ้นกับความเป็นเมียและแม่ การไม่แต่งงานทำให้ผู้หญิงไม่มีคุณค่าในตนเอง เธอเล่าว่า “ไม่แต่งงาน เพราะมีแต่ซีเหล้า ไม่ชอบเหล้า ไม่เคยกิน มีคนมาจีบ แต่ป้าไม่เอา เมามาอะไรมา ก็พูดไม่รู้เรื่อง” ป้าตึกเล่าถึงอีกเหตุที่ผู้หญิงเลือกเป็นโสดได้ว่า “ป้าวันแกเบื่อเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานเยอะ ก็เลยไม่อยากมีครอบครัว น้องสาวป้าก็เหมือนกันบอกเห็น

แม่แล้วเปื้อ ลูกหลายคน ต้องเลี้ยงน้องเยอะ กว่าที่จะส่งเรียนจบแต่ละคน พอเห็นญาติพี่น้องมีลูกแล้วลำบาก ก็เลยไม่ชอบ ก็เลือกมีอิสระกว่า จะเปื้อครอบครัวที่มันต้องกระเสือกกระสนมาก” บริบทที่อิสระและภาระที่แค่รับผิดชอบตัวเองคนเดียวเช่นนี้เองที่ทำให้ป้าวัน แม่ค้าขายชุดชั้นในและช่วยขายตามแผงให้แม่ค้าคนอื่น สามารถไปร่วมกับกลุ่มคนเสื้อแดงได้ค่อนข้างบ่อยและต่อเนื่องกว่าคนอื่นๆ สามารถมีอิสระในการไปไหนมาไหนมากกว่าแม่ค้าที่มีครอบครัว¹¹ จนกระทั่งเป็นคนเดียวในตลาดที่ผ่านเหตุการณ์ในวัดปทุมวนาราม ลักษณะดังกล่าวสะท้อนทางเลือกของรูปแบบชีวิตครอบครัวที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น สิ่งเหล่านี้สร้างโอกาสให้ผู้หญิงเป็นอิสระจากครอบครัวแบบจารีตที่พวกเขาต้องอยู่กับเหย้ากับเรือน ให้สามารถเดินทางสู่โลกทางการเมืองหรือพื้นที่สาธารณะแบบต่างๆ นอกจากตลาดตามประเพณีพลปกติได้

บรรยากาศตลาดสันกำแพงยามเช้า

ตลาดสันกำแพง : ตลาดเศรษฐกิจกับตลาดการเมือง

นอกจากเงื่อนไขจากความเป็นแม่ค้าแล้ว บริบทของตลาดสันกำแพงก็มีส่วนสร้างให้เกิดการรวมกลุ่มแม่ค้าคนเสื้อแดงในบริเวณนี้ สันกำแพงเป็นพื้นที่ที่กล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ในฐานะภาคส่วนขยายของเมือง ผู้คนมีลักษณะและวิถีชีวิตแบบคนเมืองมากกว่าคนชนบทมานานแล้ว ตลาดสันกำแพงก่อตั้งมาตั้งแต่ก่อนปี 2490 เดิมตัวอำเภอสันกำแพงปัจจุบันคือ “บ้านกาด” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “กาดเสมียนตรา” เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ใจกลางของอำเภอ และเป็นศูนย์กลางการค้าขาย ตลาดในความหมายเดิมสำหรับพื้นที่สันกำแพงนี้มิได้หมายถึงเพียงตลาดสดปัจจุบัน แต่หากนับรวมร้านค้าที่เรียงรายอยู่ตลอดสองฝั่งถนน ที่ค้าขายทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย สินค้าพื้นเมือง และงานหัตถกรรมต่างๆ ในส่วนของตลาดสดเดิมนั้นตลาดสันกำแพงเคยเป็นศูนย์กลางของการค้าส่ง วัตถุดิบ ของสด ของแห้ง หรือข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ของอำเภอแถบนี้ สภาพตลาดในสมัยก่อนเป็นพื้นที่โล่งหมด แม่ค้าพ่อค้าวางของขายในลักษณะแบกะดิน หรือในภาษาเหนือคือ “กาดหมั่ว” หมายถึงตลาดที่ขายข้าวของสินค้า อาหาร สารพันชนิด ขายตั้งแต่เช้าจรดเย็น

จนราวต้นทศวรรษ 2540 นี้เองที่มีการปรับปรุงตลาดใหม่ ก่อปล๊อคขึ้นเป็น ล็อคๆ และคลุมกระเบื้องเคลือบเพื่อใช้วางสินค้า ในกลางทศวรรษเดียวกันนี้ใน ยุครัฐบาลทักษิณ ยังเกิดการขยายตัวของตลาดย่อยๆ ในตำบลหรือหมู่บ้านต่างๆ ทำให้คนไม่จำเป็นต้องเข้ามาซื้อสินค้าเองโดยตรง ตลาดสันกำแพงจากที่เคยเป็น ตลาดขายปลีกในตอนเช้ามืด จึงถูกหันไปเน้นการขายส่งตั้งแต่ตี 2-3 แม่ค้าพ่อค้าที่เคยมาขายเดิมก็ลดจำนวนลงไป เพราะกระจายไปขายตามตลาดชุมชนของตัวเอง ทำให้บริเวณด้านหลังของตลาดสันกำแพงในตอนกลางวันบรรยากาศการค้าขายค่อนข้างเงียบเหงา มีแม่ค้าพ่อค้าที่ยังปักหลักค้าขายอยู่ราว 15-20 เจ้า พอดกเย็นตลาดก็เงียบลง รวมทั้ง ต่อมาในช่วงปี 2547-48 ยังมีการเปิดห้างโลตัส ขนาดเล็กบริเวณพื้นที่ด้านหน้าตลาด ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าขายในตลาดพอ

สมควร เนื่องจากวิธีการขายของห้างขนาดใหญ่ ใช้การลดแลกแจกแถม ทำให้สินค้าบางชนิดลูกค้าก็เลือกที่จะซื้อในห้างหรือร้านสะดวกซื้อสมัยใหม่มากกว่า นอกจากนั้นยังเกิด “ถนนคนเดิน” ในทุกๆ เย็นวันเสาร์ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา และเกิดพื้นที่ค้าขายใหม่ที่เทศบาลเพิ่งจัดขึ้นเมื่อปีที่แล้ว (2553) คือ “กาดหมั้วครัวแรงแจ้ง” ทุกๆ เย็นวันพุธบริเวณช่วงสันกำแพง ซึ่งพ่อค้าแม่ค้าในตลาดสันกำแพงบางส่วนก็ได้ใช้พื้นที่ตลาดใหม่นี้ เหล่านี้หารายได้เพิ่มเติมอีกทางหนึ่งด้วย

พื้นที่ตลาดปัจจุบันมีพ่อค้าแม่ค้าที่หมั่นเวียนค้าขายอยู่ในทุกช่วงเวลา รวมๆ กันราว 200 เจ้า สามารถแบ่งพื้นที่ตลาดเป็นตลาดด้านทิศเหนือ หรือบริเวณด้านหลังที่ไกลถนนออกมา ส่วนใหญ่เป็นแผงพวกอาหารสดที่ต้องนำไปผ่านกระบวนการปรุงอาหารต่อ เช่น เนื้อสด ผักสด ปลาสด อาหารทะเล กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าในส่วนนี้จำนวนมากเป็นคนจากต่างถิ่น หรือพื้นที่อื่น เช่น จากอำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงราย เป็นต้น โดยจะค้าขายเฉพาะช่วงเช้าตรู่ ติ 2-3 ไปจนถึงราว 7-8 โมงจึงกลับบ้าน ซึ่งเป็นช่วงที่เร่งรีบและลูกค้าหนาแน่น พ่อค้าแม่ค้าในกลุ่มนี้จึงไม่ค่อยมีการรวมกลุ่มหรือผูกพันกันมากนัก

ส่วนพื้นที่ตลาดด้านทิศใต้หรือด้านที่ติดถนนเส้นหลักของสันกำแพง ส่วนใหญ่เป็นแผงขายอาหารสำเร็จรูป ข้าวแกง อาหารแห้ง อุปกรณ์เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด ขนม หรือของหวาน พ่อค้าแม่ค้าในกลุ่มนี้จะเป็นคนพื้นที่ในละแวกเดียวกัน หลายคนเป็นเครือญาติกัน และต่างเติบโตมาในตลาดทำให้มีความสนิทชิดเชื้อกัน ตั้งแต่เด็ก มีโอกาสได้เจอกันตลอดเพราะหลายคนใช้ชีวิตอยู่ในตลาดมากกว่าที่บ้าน เกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิง จะมีผู้ชายบ้างก็เป็นสามีหรือลูกชายที่พลัดเปลี่ยนกันมาขาย กลุ่มแม่ค้าที่ขายของในช่วงกลางวันซึ่งเป็นช่วงที่คนซื้อของไม่หนาแน่นนัก จึงมีเวลานั่งพูดคุยทั้งเรื่องชีวิตส่วนตัว เรื่องบ้านเมือง หรือร่วมติดตามข่าวสารด้วยกัน บางครั้งก็ฝากฝากแผงขายสินค้าแทนกันถ้าต้องไปธุระ กระทั่งมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น จัดงานปีใหม่ หรือจัดดำหัวเจ้าของตลาดและผู้ดูแลตลาด คือป้าจันทร์สม ชินวัตร และตระกูลศุภนิมิตร¹² ความสนิทสนมเหล่านี้สะท้อนลักษณะ

“ความเป็นชุมชน” บนฐานของผู้คนที่มีความเชื่อเดียวกัน และพ่อค้าแม่ค้ากลุ่มหลังที่สนิทสนมกันมาก่อนนี้เองที่มารวมกลุ่มกลายเป็นคนเสื้อแดงในปัจจุบัน

อีกทั้งในมิติทางการเมือง ตลาดสันกำแพงและผู้คนในย่านตลาดนี้มีความผูกพันกับตระกูลชินวัตรเป็นพิเศษ นอกจากตระกูลชินวัตรจะเป็นผู้ถือหุ้นรายสำคัญของตลาด โดยมีคุณป้าจันทร์สม ชินวัตร คุณป้าของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ถูกมองว่าเป็นเจ้าของภาคแล้ว พื้นที่บริเวณข้างเคียงตลาดและวัดโรงธรรมสามัคคี ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ห่างตลาดไม่ถึง 1 กิโลเมตร ยังเป็นพื้นที่ “ความทรงจำ” ของตระกูลชินวัตรอีกด้วย โดยพื้นที่โลดสเดิมนั้นเคยเป็นห้องแถวบ้านไม้สองชั้น ซึ่งคุณของพ่ออดีตนายท. ทักษิณเคยใช้ขายกาแฟในอดีต บ้านของตระกูลชินวัตรเดิมก็อยู่ตรงบริเวณร้านสะดวกซื้อในปัจจุบัน พ่อค้าแม่ค้าหลายคนเคยรู้จักและสนิทสนมกับอดีตนายท. มาตั้งแต่เด็ก หลายคนเล่าว่าแม่เป็นนายท. แล้ว ทักษิณเมื่อได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมบ้านเกิด ก็ยังทักทายและจดจำชื่อพ่อค้าแม่ค้าที่อยู่ในรุ่นๆ เดียวกันได้ รวมทั้งวัดโรงธรรมสามัคคี ยังเป็นวัดที่คนตระกูลชินวัตรใช้เป็นสถานที่เก็บอัฐิของตระกูล จึงมีคนในตระกูลกลับแวะเวียนมาทำบุญในช่วงโอกาสต่างๆ และยังมีการจัดเลี้ยงผู้สูงอายุในอำเภอบางครั้งใหม่เมือง ขณะเดียวกันยังมีการร่วมกันจัดกิจกรรมให้อดีตนายท. ในวัดแห่งนี้ช่วงครบรอบวันเกิดต่อเนื่องทุกปีภายหลังอดีตนายท. ต้องลี้ภัยทางการเมืองเป็นต้นมา รวมทั้งมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับร้านอาหารที่พ.ต.ท.ทักษิณชอบนั่ง เช่น ร้านกวยเตี๋ยวลุงเซย หรือร้านกาแฟโบราณหน้าตลาด ซึ่งทั้งสองร้านจะมีภาพถ่ายอดีตนายท. ในอริยาบทต่างๆ ประดับประดาร้านอยู่เป็นจำนวนมาก ความรู้สึกต่อทักษิณของชาวบ้านจึงถูกมองว่าเป็น “คนบ้านเฮา” และเป็นวีรบุรุษทางการเมืองที่ได้รับความนิยมของคนในท้องถิ่นนี้ อดีตเหล่านี้เองผนวกกับการที่พ่อค้าแม่ค้าจำนวนมากในตลาด เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับคนเสื้อแดง ทำให้ตลาดสันกำแพงถูกเรียกว่าเป็น “ตลาดทักษิณ” หรือ “ตลาดเสื้อแดง”

แต่ความเป็นการเมืองของตลาดสันกำแพงไม่ได้เพิ่งเริ่มต้นในสมัยรัฐ

บาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรเท่านั้น ตลาดแห่งนี้ถูกใช้เป็นพื้นที่หาเสียงสำคัญของนักการเมืองมาตั้งแต่อดีต ผู้นำพรรคการเมืองสำคัญๆ เคยเดินทางเข้ามาหาเสียงในตลาดนี้ ตั้งแต่พลตรีจำลอง ศรีเมือง, บุญญิติ บรรทัดฐาน, สมักร สุนทรเวช, จาตุรนต์ ฉายแสง มาจนถึงพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เดิมก่อนมีพรรคไทยรักไทยนั้น ด่านหน้าตรงข้ามตลาดเคยเป็นที่ทำการสาขาของพรรคประชาธิปัตย์ ในสมัยที่มีสุรพงษ์ โตวิจักษณ์ชัยกุล เป็นผู้ลงสมัครในเขตนี้ ก่อนที่สุรพงษ์จะย้ายมาสังกัดพรรคพลังประชาชนในภายหลัง ทำให้สาขาพรรคต้องย้ายห่างออกมา ส่วนสาขาของพรรคไทยรักไทยหรือเพื่อไทยปัจจุบันซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันที่มีความสำคัญขึ้นมา กลุ่มแม่ค้าเล่าให้ฟังอย่างน่าสนใจถึงวิธีการที่พรรคไทยรักไทยในอดีตใช้เชื่อมต่อกับประชาชน โดยการนำกล่องรับความคิดเห็นหรือความเดือดร้อนมาตั้งไว้หน้าตลาด ทำให้ชาวบ้านที่มีปัญหาใดๆ สามารถส่งเรื่องราวหรือปัญหาให้พรรคหรือนายกฯ ทักษิณได้โดยตรง ปัจจุบันพรรคการเมืองที่เข้ามาหาเสียงเป็นหลักคือพรรคเพื่อไทย ซึ่งถือว่าเป็นพรรคที่ได้รับความนิยมในพื้นที่ มีทีมงานพรรคของชินฉันทา วงศ์สวัสดิ์ ส.ส.ประจำพื้นที่ในปัจจุบัน ลงมาพูดคุยหรือสนับสนุนสิ่งของ เช่น เยี่ยมกันเปื้อนสีแดง รูปภาพพร้อมลายเซ็นของพ.ต.ท.ทักษิณ ฯลฯ ให้กับพ่อค้าแม่ค้า นอกจากนี้แม่ค้าส่วนใหญ่ยังมีประสบการณ์ไปเลือกตั้งส.ส.มาอย่างสม่ำเสมอ โดยไม่ต้องพูดถึงการเมืองในระดับท้องถิ่นอย่างเทศบาลที่มีการเลือกตั้งเกินกว่า 10 ปีแล้ว ภาพเช่นนี้เองทำให้แม่ค้าในตลาดล้วนเคยเห็นและสัมผัสประสบการณ์เกี่ยวกับการเมืองอย่างเป็นทางการมาอย่างต่อเนื่องก่อนหน้าเข้าร่วมขบวนการเสื้อแดงแล้ว ระยะห่างระหว่างการเมืองระดับชาติกับชีวิตประจำวันของท้องถิ่น จึงค่อยๆ ถูกลดช่องว่างลงเรื่อยมาโดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลทักษิณ

พี่ขาว พ่อค้าขายขนมหวาน ได้ประมาณการให้ฟังว่าพ่อค้าแม่ค้าราวร้อยละ 80 ในตลาดเป็นคนเสื้อแดง โดยมีกลุ่มที่ไปร่วมจริงจังประมาณร้อยละ 20 เป็นกลุ่มที่เป็นแฟนพันธุ์แท้ ติดตามกิจกรรมและสถานการณ์การเมืองอย่างต่อเนื่อง ส่วนกลุ่มที่เหลือเป็นกลุ่มที่ไม่สนใจการเมือง หรือกลุ่มคนเสื้อเหลืองซึ่งไม่

ค่อยแสดงตัวอีกราว 7-8 คน เหตุที่ตลาดสันกำแพงได้กลายเป็นพื้นที่จุดประสานงานหนึ่งที่สำคัญของคนเสื้อแดง พี่ขาวเห็นว่าเพราะ “จุดนี้เป็นที่สะดวกสบายในการประสานงาน เป็นจุดที่หาได้ง่าย ในตลาดมันมีกลุ่มก้อน มันรวมกันง่าย คนอื่นก็ขอเบอร์โทรมาเรียกกัน ป้าไก่แกจะขายอยู่ที่นั่นทั้งวัน ใครมาซื้อของก็หาได้ง่าย เป็นจุดที่คนมาซื้อของมาเจอกัน ใครมีอะไรอะไรก็ติดต่อง่าย ผ่านไปผ่านมา ก็มาแวะถามข่าวคราว สิ่งงาน ป้าไก่ก็ตะโกนบอก โทรบอก ประชาสัมพันธ์ต่อได้” ตลาดจึงถูกเลือกให้เป็นจุดประสานงานด้วยเพราะเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดต่อการพบเจอ ปะทะประสานของทั้งผู้คน สินค้า และข่าวสาร นอกจากบทบาทตลาดในฐานะศูนย์กลางทางการค้า ตลาดจึงสามารถเป็นศูนย์กลางของข่าวสารเช่นกัน (อริยา 2544: 75) อายสันติ แกนนากลุ่มเสื้อแดงอำเภอแม่ฮ่องสอน ซึ่งแยกออกมาจากกลุ่มสันกำแพงในภายหลัง เล่าว่าเขาจะแวะมาที่ตลาดสันกำแพงนี้อาทิตย์หรือสองอาทิตย์ครั้ง แม้จะไม่ได้มาซื้ออะไรและอยู่ห่างกันคนละอำเภอ แต่ก็มานั่งคุย แลกเปลี่ยนข่าวสาร ติดตามความเคลื่อนไหวของกันและกันตลอด

ในงานศึกษาพื้นที่ “ตลาด” จำนวนมาก ชี้ให้เห็นว่าตลาดมิใช่เพียงสถานที่ดำเนินกิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งชีวิตที่มีการปะทะสังสรรค์ของผู้คนในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ (สมรักษ์ 2549:5) มิคาลิบัคตินเห็นว่าตลาดเป็นสถานที่อภิสิทธิ์ มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการต่อต้านวาทกรรมอำนาจนำ (Anti-hegemonic discourse) ตลาดเป็นพื้นที่ที่เปิดให้เกิดการต่อรองและต่อต้านอำนาจที่เหนือกว่า ผ่านทางการนิเทศ การพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสาร และการแสดงออกอย่างอิสระของผู้คนที่มาตลาด ภายใต้บรรยากาศของพื้นที่ตลาดซึ่งมีความจอบใจ อบอุ่น สบาย จึงดึงดูดให้ผู้คนมากมายเฝ้ารอการมาเดินตลาดอย่างใจจดใจจ่อ (อ้างในสมรักษ์ 2549: 7)

สภาวะตลาดดังกล่าว เมื่อถูกนำไปใช้ในมิติทางการเมือง จึงสนองตอบต่อภาวะการเมืองไทยปัจจุบันที่หลายเรื่องไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผย หรือมีการปิดกั้นข่าวสารจากรัฐ การนิเทศ และการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล

แปรให้ตลาดสินค้าแพงกลายเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนข่าวสารทางการเมือง หรือ ศูนย์ประชาสัมพันธ์อีกด้วย บทสนทนาระหว่างแม่ค้ากับลูกค้าหลายครั้งก็วกมาสู่เรื่องการเมืองในปัจจุบัน มีการติดตั้งทีวีติดจานดำเครื่องหนึ่งอยู่ในตลาดเพื่อใช้รับชมสื่อเคเบิลทีวีของคนเสื้อแดง มีการสร้างวัฒนธรรมการดูทีวีรวมหมู่เมื่อมีการชุมนุมของคนเสื้อแดงหรือกิจกรรมสำคัญๆ ทางการเมือง ตลาดกลายเป็นที่รับหนังสือพิมพ์รายวันหรือหนังสืออื่นๆ ของคนเสื้อแดง ซึ่งเหล่าแม่ค้าส่งไปทางคนส่งหนังสือให้มาส่งที่ตลาดแทนที่จะเป็นที่บ้านของแต่ละคน อีกทั้งมีการวางใบปลิวประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มคนเสื้อแดงไว้ด้านหน้าตลาดให้คนเดินตลาดที่ผ่านไปมาได้หยิบไปอ่านได้ รวมไปถึงการแจกจ่ายแพร่กระจายซีดีข้อมูลต่างๆ ด้วย ตลาดแทนที่จะเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น จึงได้กลับกลายเป็นสถานที่สำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลทางการเมือง ในลักษณะของการเป็นจุดเชื่อมต่อ (Node) ในการกระจายข่าวสารดังกล่าวไปยังจุดย่อยอื่นๆ ในอำเภอ เช่น แม่ค้าพ่อค้าในตลาดย่อยของตำบลหรือหมู่บ้านก็สามารถนำเอกสารหรือข้อมูลจากตลาดใหญ่แห่งนี้ไปเผยแพร่ต่อได้ ความเป็นพื้นที่สาธารณะของตลาดจึงถูกใช้ปฏิบัติการทางการเมืองในระดับชุมชนและชีวิตประจำวันได้ ท่ามกลางสภาพทางการเมืองปัจจุบัน

รัฐบาลทักษิณกับนโยบาย:

การเชื่อมต่อโลกทางเศรษฐกิจกับโลกทางการเมือง

อาจกล่าวได้ว่าก่อนหน้ารัฐบาลของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เศรษฐกิจของตลาดยังไม่ค่อยถูกเชื่อมกับโลกทางการเมืองเท่าไรนัก แม่ค้าหลายคนไม่เคยสนใจการเมืองมาก่อน เช่น ป้าปุ่มเล่าว่า “ในชีวิตนี้ ป้าไม่เคยสนใจไปกับการเมืองแบบนี้เลย แต่ก่อนนี้เป็นอย่างไรก็ช่าง ปล่อยมันไป เมื่อไหร่ยังเลือกประชาธิปไตยอยู่เลย เพราะเห็นเป็นพรรคเก่าแก่ น่าจะดี ใครจะทำอะไร ขอให้เรามีเงิน ได้เงินก็เอาแล้ว หรือมีรัฐประหารเราก็ยังไม่สน” กล่าวได้ว่าการเมืองยังคงอยู่ค่อนข้างไกลจากชีวิตประจำวันของกลุ่ม แม่ค้า จนกระทั่งสมัยรัฐบาล

พรรคไทยรักไทยบริหารประเทศ

แม่ด้านหนึ่งแม่ค้ากลุ่มนี้จะนิยมตัวอดีตนายกฯ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรในฐานะ “คนบ้านเฮา” แต่สิ่งสำคัญกว่าที่ทำให้รัฐบาลไทยรักไทยได้คะแนนนิยมท่วมท้น คือโครงการนโยบายประชานิยมต่างๆ ที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการชีวิตด้านต่างๆ การเพิ่มอำนาจต่อรองในระบบทุนนิยม และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำ โอกาสในการศึกษาของลูกหลาน รวมทั้งการขยายตัวและสภาพคล่องทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น (อภิชาติ 2553) แม่ค้าส่วนใหญ่ในตลาด ซึ่งอยู่ในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ ทำให้การเข้าถึงระบบสวัสดิการต่างๆ ทำได้ยากในอดีต จึงเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากนโยบายเหล่านั้นโดยตรง และล้วนได้ประโยชน์ทางอ้อมจากภาวะเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูในช่วงนั้นพร้อมๆ กันไป

หลายคนเลือกพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งครั้งแรก นอกจากเลือกเพราะตัวทักษิณแล้ว ยังเพราะอยากลอง “ของใหม่” เนื่องจากพรรคการเมืองในช่วงก่อนหน้านั้น หน้าที่านโยบายในความคิดของชาวบ้านไม่ต่างกันมากนัก แต่เมื่อมีไทยรักไทย “ครั้งแรกเห็นสโลแกนไม่เหมือนกัน ไม่เหมือนพรรคที่ผ่านมา เช่น 30 บาทรักษาทุกโรค คนไทยมันไม่เคยเจอ มันก็อยากได้ ลองดูของใหม่” หรือ “ตอนนั้นไม่ได้ดูทำอะไรบ้าง ที่ผ่านมาพรรคไหนๆ ก็ตาม สัญญา กับประชาชนไม่เห็นมีใครทำได้ซักคน มาเจอนายกทักษิณเนี่ย สัญญาอะไรไว้ก็ทำให้หมดทุกอย่าง” และเมื่อพบว่าสิ่งที่ลองเลือก “ของใหม่” ทำสิ่งที่พูดหรือสัญญาไว้ได้จริงหลังการเลือกตั้ง ยิ่งทำให้กลุ่มแม่ค้าสัมผัสถึงความแตกต่างระหว่างพรรคการเมืองได้ชัดยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็เห็นความสำคัญของการเลือกตั้งและผู้แทนในฐานะสิ่งที่มีผลต่อชีวิตประจำวันของพวกเขามากขึ้นด้วย ป้าไก่อเล่าว่า “พรรคอื่นๆ ต่างกันตรงที่เขาโฆษณาแล้วก็ไม่ทำ สมัยก่อนเนี่ยนะ บอกว่าเดี๋ยวผมจะไปทำถนน จะไปทำตรงนั้นนี่นะ หายแทบหมด พอได้เป็นแล้ว หายไปเลย แต่มาไทยรักไทย นโยบายแบบไหนก็ทำได้หมด เขียนเป็น 10 ข้อ ก็ทำได้ทั้ง 10 ข้อ” หรือป้าสุขบอกของตัวเอง “มาเห็นความสำคัญของผู้แทนฯ มาเห็น

ความสำคัญว่าเขาทำจริง ก็เลยต้องไปช่วยกัน เมื่อก่อนนี้ไม่สนใจ คิดว่าไปเลือกตั้งก็ไป กาให้มันเสร็จๆ ไปเสีย แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้แล้ว” พรรคไทยรักไทยจึงเป็นพรรคแรกๆ ที่ตอบสนองต่อ “สัญญาประชาคม” ที่ทำไว้กับผู้ลงคะแนน อย่างที่พรรคการเมืองในอดีตไม่เคยทำได้

แม้ว่าหลายคนเป็นผู้ได้ประโยชน์จากโครงการต่างๆ โดยตรง¹³ เช่น บำสุขและป่าไผ่ เล่าว่าลูกชายเธอเรียนจบปริญญาตรีในขณะนี้ได้ เพราะนโยบายกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา ซึ่งลำพังเพียงรายได้ของเธอไม่เพียงพอจะส่งเรียนหรือป่าดึกเป็นโรคเบาหวานซึ่งต้องเสียค่ารักษาพยาบาลหลายหมื่นบาท ถ้าไม่มีโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค แล้วเธอก็จะไม่มีเงินรักษา เช่นเดียวกับป้าลาร์ที่เล่าว่า “ที่คนเสื้อแดงออกมาเยอะๆ ก็เพราะบางคนมีพ่อแม่ไปผ่าตัดหัวใจบ้าง อะไบบ้าง เลยออกมากัน นี่ถ้าไม่มีนายกทักษิณนี้พ่อแม่คงต้องเสียแล้ว หรือหมดกันเป็นล้านๆ นี่เสียแค่ 30 บาท” รวมถึงหลายคนได้ประโยชน์จากการจัดการกับเงินกู้ธนาคารทำให้การเข้าถึงเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำของกลุ่มแม่ค้าทำได้มากขึ้น “เงินกู้นี้ก็ไม่สิ้นนะ พวกร้อยละ 20 นี่ จับหมดนะ พอใส่หมวกกันน็อคเข้ามานี่ตำรวจจับทันที อย่างใครเป็นหนี้ ให้ไปบอกที่ออมสิน ให้ไปเอาที่ออมสิน” อีกทั้ง นอกจากนโยบายของพรรคไทยรักไทยหลักๆ แล้ว ชวรงศ์บาลนี้ยังได้สร้างผลงานหลายอย่างให้พื้นที่นี้ในการรับรู้ของชาวบ้าน เช่น ทำให้เกิดถนนคนเดินสันกำแพงทุกๆ วันเสาร์ โดยอดีตนายกฯ ทักษิณเดินทางมาทำพิธีเปิดด้วยตนเอง ซึ่งได้ช่วยกระตุ้นการค้าขายของกลุ่มแม่ค้าอีกทางหนึ่ง หลายคนได้ออกาสนำสินค้ามาขายในช่วงเย็นที่มีถนนคนเดินด้วย นอกจากนั้นยังมีการสร้าง “ช่วงสันกำแพง” สำหรับทำกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในอำเภอ และการลาดยางถนนวงแหวนรอบนอก ซึ่งเมื่อก่อนเป็นลูกรัง ซึ่งกลุ่มแม่ค้ามองว่าเป็นผลพวงมาจากรัฐบาลยุคนี้ด้วย

สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มแม่ค้าอีกประการหนึ่งคือการใช้ประโยชน์ทางอ้อมจากนโยบายในช่วงรัฐบาลทักษิณ คือภาวะเศรษฐกิจที่เฟื่องฟูขึ้นมาก ส่งผล

สำคัญทำให้อาชีพพ่อค้าแม่ค้าทำมาค้าคล่องยิ่งขึ้น ผู้คนมีเงินจับจ่ายมากขึ้น อันเนื่องมาจากบริเวณโดยรอบสันกำแพง มีการเปิดโรงงานส่งออกลักษณะต่างๆ จำนวนมาก คนงานจากถิ่นอื่นๆ อพยพมาขายแรงงานในบริเวณนี้ จึงเป็นลูกค้าในตลาดที่สำคัญ และในช่วงนั้นการท่องเที่ยวก็มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มีทัวร์มาลงในพื้นที่บ่อสร้างและสันกำแพงซึ่งเป็นแหล่งขายสินค้าพื้นเมืองที่สำคัญเป็นประจำ แต่เมื่อเกิดรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ภาวะดังกล่าวแทบจะหายไปหมด โรงงานส่งออกปิดตัวลงหลายแห่ง รายได้ของกลุ่มแม่ค้าจึงลดลงทันตาเห็น ป้าป๋มประมาณว่าสมัยทักษิณรายได้วันหนึ่งไม่ต่ำกว่า 500-600 บาท แต่ทุกวันนี้ได้ไม่ถึง 200 บาท เช่นเดียวกับป้าสุขที่ประมาณว่ารายได้ลดลงไปประมาณ 1 ใน 3 เมื่อเทียบช่วงก่อนและหลังรัฐประหาร

แม่ค้าหลายคนเล่าถึงภาวะที่แตกต่างนี้โดยเปรียบเทียบราคาของสินค้าในตลาดให้ฟัง เช่น “ตอนนี้ไข่แก่วะละ 4-5 บาท มันเคยมีไหมในประวัติศาสตร์ นายกฯชวน 3 บาทนี่ว่าแพงแล้วนะ ชิง 80 บาทต่อกิโล แต่ก่อน 30 บาทต่อกิโล กระเทียมพม่า แต่ก่อน 25 บาทต่อกิโล ตอนนี้ 80 บาทต่อกิโล ข้าวหนึ่งจากกิโล 20 ตอนนี้ 35 แล้ว ไก่จากกิโล 60 ตอนนี้ก็ 100 หมูจากกิโล 70 เป็น 140 ขึ้นมาเป็นเท่าตัว” หรือ “(สมัยไทยรักไทย) ของแพงบ้าง แต่แพงเดียวเขาก็จะมาตรวจละ เนื้อแพงขึ้นมา เขาก็ทำละ มาตรวจดูว่าเป็นอย่างไร แค่นี้ก็วัน แต่อันนี้ของขึ้นมาก็เดือนแล้ว ป้าเกิดมา 60 ปี ไม่ได้เห็นหมูกิโลละ 150 นะเดี๋ยวนี้ สมัยก่อน ที่แม่ป้าขายกับข้าวเนี่ยนะ ซื้อมูกิโลละ 35 บาท ต่อมาก็ 70-80 ตอนนี้ 150 แล้ว ไม่น่ากินแล้ว” จะเห็นได้ว่าสำหรับวิถีชีวิตของกลุ่มแม่ค้าซึ่งต้องอยู่กับการขึ้นลงของราคาสินค้าตลอดเวลาแทบจะวันต่อวัน ได้สร้างความรู้สึกอ่อนไหว (Sensitive) ต่อภาวะเศรษฐกิจมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ราคาสินค้าจึงกลายเป็นดัชนีชี้วัดได้ดีถึงความต่างของภาวะเศรษฐกิจในแต่ละช่วง และสามารถสะท้อนไปถึงความล้มเหลวของการบริหารงานของรัฐบาลช่วงต่างๆ ได้

ในวิถีคิดของกลุ่มแม่ค้า สภาวะเศรษฐกิจซึ่งแยลงได้ค่อยๆ ถูกนำไปเชื่อม

โยงกับสภาวะทางการเมืองหลังรัฐประหาร ป้าย แม่ค้าขายข้าวแกง บรรยายเรื่องนี้ได้อย่างน่าสนใจว่า “รอบนอกอำเภอหลายอำเภอ มีแม่ค้ามารับของเราไปขายด้วย เขามารับในตลาดนี้หมด คล้ายเป็นศูนย์รวม เขตรอบนอกก็เอาของไปขายในแต่ละพื้นที่ พอโรงงานส่งออกได้ เลยขาย แต่พอโรงงานส่งออกไม่ได้เลยล้ม คนก็ไม่มีเงินมาซื้อของ กระเทือนกันไป พอค้าขายเราไม่ได้ เราก็ไม่มีตั้งค์ไปกินตามร้าน เขาก็ไม่มีลูกค้านั่ง เป็นต่อๆ ทอดๆ ไป ตั้งแต่บริษัทใหญ่มาถึงคนตัวเล็กตัวน้อย เงินหายาก ก็ยากกันไปหมด... แต่เมื่อก่อนจะยังไม่โยงไปถึงรัฐบาล ยังไม่มีสื่อ ไม่มีอินเทอร์เน็ต ชาวอะไรก็ 모르 ตั้งแต่ทำทัศนียภาพออกไป ขวามันอี้อา ดัง คนก็เริ่มสนใจ ติดตาม เมื่อก่อนอาจจะมีแต่นักศึกษาที่รุ่นนี้สามล้อ ชาวไร่ชาวนารูการเมืองหมด ฉลาดขึ้น” จะเห็นได้ว่านอกจากแม่ค้าจะเชื่อมโยงภาพรวมของตลาดที่ทำให้เศรษฐกิจทั้งระบบแย่ลงไปได้แล้ว ยังเชื่อมโยงปัญหาไปถึงการบริหารประเทศ และสภาวะทางการเมืองที่มีปัญหา ผ่านการเข้าถึงข่าวสารรูปแบบใหม่ๆ ง่ายดายและสะดวกมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญ

นโยบายของรัฐบาลสมัยพรรคไทยรักไทยแม้จะถูกเรียกว่าเป็น “ประชานิยม” เพราะเป็นนโยบายที่ถูกใช้อุปถัมภ์ชาวบ้านในชนบทเพื่อสร้างฐานคะแนนเสียงทางการเมือง แต่มันกลับได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำนึกของชาวบ้านที่ได้ประโยชน์จากโครงการเหล่านั้น กล่าวคือพวกเขาและเธอก็มีสิทธิเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ อย่างสาธารณสุขหรือการศึกษา เช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม และสามารถเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจสังคมต่างๆ เพื่อสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ผ่านนโยบายของพรรคการเมือง สิทธิเหล่านี้รัฐบาลในอดีตไม่ค่อยเปิดโอกาสให้คนในระดับล่างของสังคมเข้าถึงมากนัก คนเหล่านี้จึงไม่เคยคิดว่าเรื่องเหล่านี้สัมพันธ์กับการเมืองในระดับประเทศ จนมาถึงสมัยทักษิณที่เข้ามาทำให้นโยบายของพรรคการเมืองมีความสำคัญมากขึ้นซึ่งพรรคการเมืองอื่นไม่เคยทำได้ชัดเจนแบบนี้มาก่อน การรัฐประหารรัฐบาลที่เปลี่ยนวิธีคิดของคนกลุ่มนี้จึงมีส่วนสร้างความสนใจและติดตามทางการเมืองได้อย่างไม่เคยมีมาก่อน นำไปสู่การเคลื่อนไหวในฐานะคนเสื้อแดงในที่สุด

การติดตามข่าวสารทางการเมือง และกิจกรรมที่แม่ค้าทำในการชุมนุมของคนเสื้อแดง

แม่ค้าผู้ตื่นรู้: แม่ค้าในโลกทางการเมือง

อาจกล่าวได้ว่าหากนโยบายของรัฐบาลยุคทักษิณ ได้เปิดโลกทัศน์ของกลุ่มแม่ค้าว่าเศรษฐกิจหรือความกินดีอยู่ดีในชีวิตประจำวันของพวกเขาสัมพันธ์ไปกับสภาวะการเมือง การเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองในนามคนเสื้อแดง ก็คือการเปิดพื้นที่ปฏิบัติการใหม่ๆ ให้กลุ่มแม่ค้า ได้เดินทางจากพื้นที่สาธารณะทางเศรษฐกิจอย่างตลาด ไปสู่ท้องถนนพื้นที่สาธารณะทางการเมืองมากยิ่งขึ้น พร้อมกับคอยๆ เรียนรู้และพัฒนาความคิดทางการเมืองใหม่ๆ จนนำไปสู่อาการที่เรียกว่า “ตาสว่าง” ในภายหลัง

ก่อนหน้าการเกิดขบวนการคนเสื้อแดง พ่อค้าแม่ค้าบางส่วนเคยร่วมใน “ชมรมคนรักทักษิณ” ตั้งแต่ช่วงปี 48 ก่อนมีการรัฐประหาร โดยในพื้นที่เชียงใหม่ มี “นก มหวรรณ”¹⁴ เป็นแกนนำ แต่กิจกรรมเป็นไปในเชิงการแสดงออกถึงความรัก “นายกในดวงใจ” ร่วมให้กำลังใจ หรือจัดงานบุญ งานวันเกิดให้ที่วัดโรงธรรมสามัคคี กระทั่งเกิดการรัฐประหารและเหตุการณ์การชุมนุมของคนเสื้อเหลือง

ปิดสนามบิน ที่แม่คำหลายไม่เห็นด้วย เพราะทำให้เศรษฐกิจแย่และสะท้อนถึงภาวะสองมาตรฐานของสังคม ช่วงปี 2551 แม่คำหลายคนได้เดินทางเข้าไปในตัวเมืองเชียงใหม่เพื่อฟังปราศรัยของกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 ซึ่งเป็นกลุ่มคนเสื้อแดงใหญ่กลุ่มเดียวในเวลานั้น โดยไปร่วมในลักษณะต่างคนต่างไป หรือไปกันในแบบกลุ่มย่อยๆ ป้าไก่ ซึ่งถูกแต่งตั้งให้เป็นประธานกลุ่มเสื้อแดงสันกำแพง ในเวลาต่อมา เล่าให้ฟังว่าพอได้รวมกับกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 บ่อยเข้า ก็เริ่มมีความคิดในการตั้งกลุ่มในอำเภอของตัวเองขึ้นมา ซึ่งส่วนหนึ่งได้มาจาก ‘ดีใจอ้อม’ หนึ่งในแกนนำของกลุ่มรักเชียงใหม่ 51 ที่ถามกับกลุ่มแม่คำสันกำแพงว่า ทำไมที่บ้านเกิดของทักษิณเองจึงไม่มีกลุ่มเสื้อแดง จึงเกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มในตลาดขึ้นมา

จากนั้นมีการขยายสมาชิกไปยังคนกลุ่มอื่นๆ มากขึ้น หรือเชื่อมต่อกับเครือข่ายคนเสื้อแดงที่กำลังค่อยๆ ก่อตัวขึ้นอยู่แล้วในระดับตำบลหมู่บ้าน มีคนที่เป็น “ปัญญาชนในท้องถิ่น” เขารวมมากขึ้น เช่น นักธุรกิจท้องถิ่น อดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ข้าราชการเกษียณ เป็นต้น คนกลุ่มนี้เองที่กลายเป็น “มันสมอง” ส่วนหนึ่งให้กลุ่มในอำเภอนี้ และได้เข้าร่วมกับ “ศูนย์ประสานงานกลาง นปช. แดงเชียงใหม่” ที่ก่อตั้งในช่วงปลายปี 2552 โดยมีกลุ่มย่อยจากอำเภอต่างๆ ในเชียงใหม่เข้าเป็นเครือข่ายกัน กิจกรรมที่กลุ่มแม่คำมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นเกิดขึ้น ในช่วงรอยต่อระหว่างปี 2552-2553 ซึ่งเป็นช่วงการขยายมวลชนก่อนการชุมนุมใหญ่ มีทั้งการตั้งเวทีปราศรัยในพื้นที่สันกำแพง การจัดผ้าป่าระดมทุน จัดขายสินค้าเสื้อแดง การจัดเวทีย่อยๆ ตามหมู่บ้านเพื่อให้ได้เครือข่ายนอกตัวเมือง เขาร่วมโรงเรียนนปช. การชุมนุมในตัวเมืองเชียงใหม่ และกรุงเทพฯ ทั้งการถวายฎีกา ไปจนถึงการชุมนุมใหญ่ต่อเนื่อง 2 เดือนเศษที่ผ่านฟ้าและราชประสงค์ แม้หลังเหตุการณ์ในเดือนเมษา-พฤษภา 53 จะทำให้กิจกรรมต่างๆ ชะงักไป¹⁵ แม่คำหลายคนกลับไปทำมาค้าขายเป็นหลักตามเดิม แต่ในการชุมนุมใหญ่น้อยเป็นครั้งๆ ในช่วงต่อมา กลุ่มแม่คำก็ยังไปร่วมเท่าที่โอกาสอำนวย

กล่าวได้ว่าสภาวะแวดล้อมทางการเมืองอันสร้างความไม่พอใจที่ถูก ละเลยสิทธิและเสียงของตนซ้ำๆ ตั้งแต่การรัฐประหาร มาจนถึงวิธีการขับไล่ รัฐบาลที่ทำการเลือกตั้งถึงสองครั้งโดยกลุ่มคนเสื้อเหลือง ซึ่งล้วนเป็นรัฐบาลที่ กลุ่มแม่ค้ารู้สึกวาทนเองเลือกขึ้นมา พร้อมๆ กับความรุนแรงจากการ “กระชับ พื้นที่” ในภายหลัง ผนอกรวมกับเงื่อนไขชีวิตของคนกลุ่มนี้ดังที่กล่าว เป็นมูล เหตุร่วมกันที่ทำให้เกิดการก่อรูปความคิดทางการเมืองที่ค่อยๆ ถึงรากมากขึ้น (Radical) และเป็นแรงขับให้แม่ค้ากลุ่มนี้ค่อยๆ “ตื่นรู้” จนสามารถเดินทางฝ่า ข้ามปริมณฑลถึงสองชั้น นั่นคือชั้นอำนาจที่กีดกันผู้หญิงออกจากการเมืองที่ถูก มองเป็นพื้นที่โดยตรงของผู้ชาย อีกชั้นหนึ่งคือปริมณฑลของอำนาจต่างๆ ที่ไม่เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์กว้างขวางขนาดนี้มาก่อนในสังคมไทย เช่น บ้าวัน เล่าถึง เหตุการณ์ช่วงการเดินทางเข้าไปชุมนุมใหญ่เมื่อปี 2553 ว่า “ตอนเราเดินทาง เข้าไปชุมนุม มีด่านดักเยอะมาก เขาจะให้เอารถไปไว้ค่ายทหาร แล้วให้ขึ้นรถ ทหารไปชุมนุม เราก็ไม่ยอม แขนงช่วยกันรุมด่าทหาร พอรถมากันเยอะ เรา ไม่ยอม เขาก็ต้องยอมให้ผ่าน ตำรวจให้ผ่านนะ แต่ทหารนี่ดักหมด เขาทำตาม คำสั่งมั้ง” แม้จะเป็นการเดินทางไปพร้อมกับกลุ่มผู้ชาย แต่ก็ถือได้ว่าไม่ใช่สิ่งปกติ ธรรมดานักที่ผู้หญิงจะถูกขึ้นมากับขบวนหน้ากับทหารตรงๆ แม่ค้าบางคนถึงกับ ไม่ขายของให้กับทหารภายหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภา 53 ใหม่

ช่วงของการชุมนุมใหญ่ในกรุงเทพฯ กลุ่มแม่ค้าใช้วิธีการสลับเปลี่ยนกัน เข้าไปชุมนุมในกรุงเทพฯ คราวหนึ่งอยู่ในที่ชุมนุมราว 4-5 วันก่อนกลับมาบ้าน เปลี่ยนเสื้อผ้า จัดการธุระต่างๆ หรือบางคนก็กลับมาขายของในตลาด ก่อนลง ไปชุมนุมต่ออีกครั้ง ในลักษณะนี้หมุนเวียนกันไป โดยในตลาดมีป่าไก่อ ซึ่งเป็น ประธานกลุ่มอยู่ประจำ และเป็นตัวหลักคอยประสานงานคนที่จะลงไปกรุงเทพฯ ในส่วนค่าใช้จ่ายในการเข้าไปชุมนุม มีทั้งที่ใช้เงินกองกลางของกลุ่ม ซึ่งมีที่มาจาก เงินลงขัน การจัดทอดผ้าป่าระดมทุน หรือเงินบริจาคจากคนที่ไม่ได้ไปชุมนุม แต่ ส่วนใหญ่เงินส่วนนี้จะถูกนำไปใช้ในการซื้อวัตถุดิบในการทำอาหาร ขณะที่ค่า เดินทางนั้นหลายคนต้องออกเอง ซึ่งมีทั้งคนที่ใช้เงินเก็บที่ตนมี และคนที่ต้องกู้

หนี้ยืมสินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายไปชุมนุม โดยทุกคนยืนยันว่าไม่เคยได้รับเงินค่าจ้างไปชุมนุมแต่อย่างใด

ในการชุมนุม กลุ่มแม่ค้ายังได้นำทักษะความชำนาญของตน ออกไปใช้ในพื้นที่สาธารณะทางการเมือง กล่าวคือแม่ค้ากลุ่มนี้กลายมาเป็น “แม่ครัว” ประจำเตนท์ของนปช.แดงเชียงใหม่ในที่ชุมนุมที่กรุงเทพฯ บ้าป๋มเล่าว่าเนื่องจากกลุ่มแม่ค้าต้องทำกับข้าวขายอยู่แล้ว ทำให้รู้วาของแต่ละอย่างทำในปริมาณเท่าใด ขนาดไหน แขนงน่านปช.แดงเชียงใหม่ก็รับสมัครคนที่จะมาทำอาหารด้วย กิจวัตรประจำวันของกลุ่มแม่ค้าที่เข้าไปชุมนุม ก็คือการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำกับข้าว เป็นการช่วยกันในลักษณะอาสาสมัคร ซึ่งมีคนเสื้อแดงจากหลายอำเภอในเชียงใหม่มาร่วมกัน แต่ละมื้อจึงมีคนช่วยกันค่อนข้างมาก และแจกจ่ายกับข้าวโดยคนเสื้อแดงกลุ่มใดก็สามารถมารับได้ บ้าป๋มเปรียบเทียบว่า “ที่ชุมนุม ทำกับข้าวมันวนทำกินกันอย่างเดียว อันนี้ในตลาดมันต้องเอามาขาย ก็ต้องกลัวว่าจะขายม่วน(สนุก)ไหม” การทำอาหารในที่ชุมนุมจึงมีความต่างจากการทำอยู่กับบ้านหรือในตลาด เพราะไม่เกี่ยวข้องกับการค้าขาย หากเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและบทบาทในการชุมนุมและเคลื่อนไหวที่กลุ่มแม่ค้าเข้าไปมีส่วน ซึ่งก็ต่างจากกลุ่มผู้ชาย ที่หลายคนมีหน้าที่เข้าไปยกของหนักๆ ไปเดินตรวจตราโดยรอบหรือไปสมัครเป็นการดูแลการชุมนุม ซึ่งบ้าป๋มรู้สึกว่าคุณหญิงกับผู้ชาย “มีส่วนร่วมเท่าๆ กัน” ขณะเดียวกันในการชุมนุมย่อยในอำเภอเอง ผู้หญิงก็จะมีหน้าที่ในการทำอาหาร และต้อนรับแกนนำหรือแขกที่มาร่วมเวที ส่วนผู้ชายก็เป็นงานหนักๆ เช่นการจัดสร้างเวที ขนของ หาเก้าอี้ เป็นต้น

การแบ่งบทบาทชายหญิงเช่นนี้จึงดูจะไม่ใช่ว่าปัญหาความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ แต่สะท้อนถึงปัญหาโครงสร้างของการเคลื่อนไหวของนปช. ที่ยังไม่ค่อยเปิดโอกาสให้มวลชนระดับล่างขึ้นมามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ มากนัก จึงยังคงข้างเป็นไปในแนวทางมากกว่าแนวนอน การประชุมเพื่อเคลื่อนไหวต่างๆ มีเพียงแกนนำระดับจังหวัดบางส่วนเท่านั้นที่มีโอกาสมีส่วนร่วม

รวม แก่นนำหรือมวลชนในระดับอำเภอยังไม่มีบทบาทมากนัก หากแต่ในมวลชนระดับล่าง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ กลับค่อนข้างเป็นไปในแนวราบหรือเท่าเทียมกันมากกว่า เช่น กลุ่มเสื้อแดงจากจังหวัดต่างๆ ปฏิสัมพันธ์กันค่อนข้างเท่าเทียม พูดคุย อยู่ด้วยกันในที่ชุมนุม สร้างเครือข่ายข้ามอำเภอข้ามจังหวัด ในลักษณะที่ไม่มีใครเหนือใครมากนัก

บทบาทของแม่ค้าในการชุมนุมทางการเมืองจึงกลายเป็นส่วนขยายจากบทบาทในบ้านและในตลาดของผู้หญิง ที่ออกไปทำหน้าที่ดูแลปากท้องและความเป็นอยู่ให้ครอบครัว (Care taker) แต่บทบาทนี้ไม่ได้สะท้อนถึงบทบาทที่ด้อยกว่าของผู้หญิง แม่ค้าส่วนใหญ่ไม่ได้มีความคิดว่าผู้หญิงด้อยกว่าแต่อย่างใด มีหน้าที่ยังมองว่าตัวเองกล้าหาญกว่าผู้ชายที่ไม่ได้ออกไปชุมนุมด้วย บ้างวันเล่าว่า “ผู้ชายเขาไม่ออกหน้า ผู้หญิงก็ต้องออก มัวแต่หาเงินให้ลูกให้เมีย เดียวนี้เท่าเทียมกัน ยุคก่อนเขาบอกผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง เดียวนี้ไม่มีแล้ว หญิงเท่าหน้าลำผู้ชายอีก ผู้ชายไปสู้เราก็ไปด้วยนะ ไม่ใช่กลัว ตายก็ตาย เอาเป็นอนุสาวรีย์ให้คนรุ่นหลัง” หรือป้าป๋มเห็นว่า การไปชุมนุมไม่ได้รู้สึกแปลกอะไรทั้งที่เป็นผู้หญิง กลับเป็นผู้ชายเองกลับไม่ค่อยออก การจะออกไปทั้งผัวเมียก็ยาก ต้องให้เมียออกก่อน เพราะผู้ชายต้องทำงานอยู่ที่บ้านด้วย “แฟนใหม่บ้าเคยไป (ชุมนุม) ครั้งเดียว รอนอีต๊ดก็กลับ ผู้หญิงอดทนกว่าผู้ชาย ผู้ดีไฮโซก็ยังมาชุมนุมกับเรา... ตอนนี้ผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ชาย ผู้หญิงเป็นอาจดีกว่า ผู้หญิงไปช่วยสื่อสารกัน ยืมใส่กันรู้จักกันแล้ว ผู้ชายไม่ค่อย อย่างอ.ธิดาเก่งไหม เขารู้งาน มันเท่าเทียมกันหมดเดี๋ยวนี้ ให้สิทธิเท่าเทียมกัน ผัวเมียไม่มีการเท่าหลังเท่าหน้า”

กล่าวโดยสรุป ประสบการณ์การเข้าร่วมชุมนุมโดยตรงในช่วงระยะเวลาดังกล่าว คล้ายเป็นการเดินทางเปลี่ยนผ่านที่ช่วยขยายตัวตนในมิติอันแคบอย่างการนิยมในตัวบุคคล อย่างพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรไปสู่ความคิดและตัวตนของแม่ค้าในฐานะที่มองว่าตนเป็นพลเมืองที่เป็นสากลมากขึ้น (Cosmopolitan citizen) โดยเฉพาะการใช้ชุดภาษาทางการเมือง อย่าง “ประชาธิปไตย” หรือ “ความ

ยุติธรรม” เป็นเหตุผลในการต่อสู้และสร้างความเข้าใจต่อสิ่งเหล่านี้ในแบบของตัวเอง ซึ่งค่อนข้างเป็นเรื่องใหม่ของคนกลุ่มนี้ในสังคมไทย เมื่อถูกถามถึงเหตุผลในการไปชุมนุม กลุ่มแม่ค้าต่างตอบถึงการไปเรียกร้องประชาธิปไตย และไม่ต้องการสอมมาตรฐาน ป้าป๋มเล่าว่า “ที่อยากได้ประชาธิปไตย เพราะบ้านเมืองจะได้ดี เจริญ อยู่ดีมีสุขกว่านี้ ถ้าไม่ได้ก็มีแต่ 2 มาตรฐานแบบที่เป็นอยู่ ตอนนั้นยอมไม่ขายของเลย แลกกับการได้ประชาธิปไตย” หรือป้าสุขบอกว่า “ใจป้า คือชุมนุมครั้งนี้ อยากได้ประชาธิปไตยคืน เพราะถ้ายุบสภา รัฐบาลก็ออก เราก็ได้เลือกตั้ง ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนใหม่ทั้งหมด สองมาตรฐานไม่เกิด ประชาธิปไตยสำหรับป้า คือต้องมีการเลือกตั้ง ทุกคนมีสิทธิเสมอเหมือนกัน ต้องการประชาธิปไตยที่มาจากการเลือกตั้ง ไม่ใช่มาจากการแต่งตั้ง” ตรงกับที่อภิชาติ สถิตนิรามัย (2554) เสนอว่าอุดมการณ์ประชาธิปไตยในแง่มุมที่ว่า ทุกคนมีหนึ่งเสียงเท่าเทียมกัน ในการแต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองของตน ได้กลายเป็นสำนึกของชาวบ้านที่เข้าร่วมขบวนการเสื้อแดงเสียแล้ว อภิชาติสรุปว่าทัศนะประชาธิปไตยของคนเสื้อแดงนั้น มีจุดเน้นอยู่ที่อำนาจทางการเมืองสูงสุดต้องเป็นของประชาชน ต้องมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก ต้องมีสิทธิทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำต้องเคารพผลการเลือกตั้ง ต้องไม่แทรกแซงการเมืองผ่านใช้อำนาจนอกระบบ

นอกจากนั้น อีกแรงขับเคลื่อนหนึ่งที่แม่ค้าหลายคนพูดตรงกัน คือการออกไปต่อสู้เพื่อลูกเพื่อหลาน ด้วยอายุของตัวเองที่อยู่ในวัย 50-60 ปีกันแล้ว ทำให้อนาคตที่พวกเธอมองออกไป กลับเป็นอนาคตที่มองไปยังคนรุ่นต่อไป ในฐานะพ่อแม่ที่ทำเพื่อลูกหลานของตน แต่ “ลูก” ในที่นี้ไม่ใช่ลูกเพียงทางสายโลหิต แต่รวมถึงคนรุ่นต่อไปที่จะเติบโตขึ้นมาในสังคมนี้ ป้าป๋ม บอกอีกเหตุผลที่ออกไปสู้ว่า “ผู้หญิงเกี่ยวกับการเมืองเพราะตอนนี้จะไร้ไม่ได้ ไม่มีความยุติธรรม มันต้องสู้เพื่อลูกเพื่อหลาน เรายังขนาดนี้ ต่อไปจะขนาดไหน” หรือป้าวันบอกว่า “เราแก่แล้ว เราได้ไปชุมนุมทำเพื่อประชาธิปไตย เพื่อลูกหลาน ไม่เสียใจ เพื่อนป้าอายุ 52 เป็นมะเร็งตาย ไม่ได้ทำอะไรสักอย่าง” และไม่ใช่เพียงกลุ่มแม่ค้า แต่คนเสื้อ

แดงหลายคนพูดตรงกันว่าเมื่อได้ “ประชาธิปไตย” ไม่ใช่เพียงแค่คนเสื้อแดงได้ แต่ทุกๆ คนในสังคมนี้ได้ด้วยกัน “ลูกหลาน” ในที่นี้จึงสะท้อนถึงการขยายกว้างออกของครัวเรือน จากในความหมายของบ้าน ไปเป็นครัวเรือนในความหมายของสังคมทั้งสังคม ที่ “คนเป็นพ่อเป็นแม่” คาดหวังจะให้ดีขึ้น เพื่อ “ลูกหลาน” ต่อไป

ความหมายของครัวเรือนเช่นนี้อาจสามารถมองในทางที่ปลดปล่อยผู้หญิงได้ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2552) ตั้งข้อสังเกตว่ามุมมองสตรีนิยมที่ชัดเจน แบ่งอย่างชัดเจนระหว่างปริมาณทาสส่วนตัวหรือในบ้านและปริมาณทาสสาธารณะ สร้างทัศนคติในการมองปริมาณทาสในบ้านที่ค่อนข้างเป็นลบและขาดพลวัต แต่กลับไปให้น้ำหนักกับการเสริมสร้างอำนาจของผู้หญิงในปริมาณทาสสาธารณะเป็นสำคัญ ทัศนคติแบบนี้ทำให้ละเลยการต่อสู้ของผู้หญิงหลายกลุ่มที่ต่อสู้เพื่อปกป้องปริมาณทาสบ้าน อย่างการต่อสู้เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือปากท้อง การต่อสู้เพื่อปริมาณทาสในบ้านจึงไม่ได้มีแต่เพียงด้านที่ล้าหลัง และขาดนัยแห่งการปลดปล่อยเชิงเสรีภาพ หากขึ้นอยู่กับบริบทและประสบการณ์เฉพาะที่ทำให้การต่อสู้เพื่อพื้นที่ส่วนตัวนั้นเป็นการปลดปล่อยผู้หญิงได้ ในกรณีกลุ่มผู้หญิงเสื้อแดงที่มีวิถีชีวิตอยู่ในระบบตลาดแล้วก็เช่นกัน การต่อสู้เพื่อปกป้องโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรในตลาดและปากท้อง เช่น เงินกู้ราคาถูก, ราคาสินค้าที่เป็นธรรม, สวัสดิการในชีวิต, โอกาสในการเข้าถึงความกินดีอยู่ดี เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดวางอยู่บนฐานระบบการเมืองที่เป็น “ประชาธิปไตย” และการถูกนับรวมว่าตนก็เป็น “พลเมือง” มีสิทธิมีเสียงเท่ากับคนอื่น ๆ จึงไม่อาจถูกละเลย และสามารถมีนัยยะของการปลดปล่อยผู้หญิงได้เช่นกัน

นอกจากนั้น การเข้าไปชุมนุมในกรุงเทพฯ ก็ได้ช่วยเปิดมิติใหม่ๆ ในการรับรู้เกี่ยวกับการเมืองและตัวตนของตัวเองด้วย ผ่านการฟังเวทีปราศรัย และการพูดคุยกับผู้ร่วมชุมนุมซึ่งมาจากที่อื่นๆ ทั่วประเทศ กลุ่มแม่ค้ามักจะไปนั่งฟังปราศรัยที่หน้าเวทีเกือบทุกวัน มีการร้องรำทำเพลงและโห่ร้องรับการปราศรัยจากแกนนำ วิถีคิดเรื่องประชาธิปไตย สองมาตรฐาน และอำนาจนอกระบบ เป็นภาษาทางการ

เมืองที่กลุ่มแม่ค้าได้จากเวที ขณะที่ข่าวสารอื่นๆ ที่พูดบนเวทีไม่ได้ กลับไหลเวียนอยู่ด้านล่างในหมู่มวลชน เช่น เอกสาร ซีดี หรือเรื่องเล่าแบบต่างๆ สิ่งเหล่านี้มีผลในลักษณะเป็น “การติดอาวุธทางความคิด” ให้กลุ่มผู้หญิงมากยิ่งขึ้น ป้าป๋มเล่าว่าสิ่งที่ตนได้จากการชุมนุมคือมองการเมืองต่างออกไปจากเดิม จากที่ไม่เคยรู้อะไรเกี่ยวกับการเมือง ก็รู้ว่าการเมืองมีผลต่อการดีขึ้นหรือแย่ลงของประเทศชาติได้จริงๆ ขณะเดียวกันเธอก็ “มองตัวเองเก่งขึ้น มีความรู้ทัน ใครเป็นอย่างใด ตอนนี้เรารู้ ยิ่งไปเรายิ่งรู้ แต่ก่อนเราไม่ได้ไปไหนเนี่ย นั่งอยู่เฉย มีแต่เป็นมาพูดให้ฟัง เราก็เออๆ เป็นนั่นกะ ประเดี๋ยวพอได้ไปสัมผัส ไปทุกที่ นักวิชาการมาพูดอะไร เราก็เอามาใส่สมองไป มาลองคิดต่อดู” การเดินทางจึงได้ช่วย “เปิดหูเปิดตา” ทางการเมืองของผู้หญิงกลุ่มนี้ให้ “สว่าง” ขึ้น

สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การวิเคราะห์การเมืองในรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลาย แม่ค้าบางคนเห็นว่าที่คนไม่ชอบทักษิณและขึ้นทำให้เกิดการรัฐประหาร เพราะ “บริษัทใหญ่ๆ เขาเสียผลประโยชน์อะ อย่างพวกบริษัทยักษ์ใหญ่อะ มีเงินจะตาย จะขึ้น (ราคาสินค้า) ทำไมเยอะเยอะ ทำไมไม่ดูคนจนบ้าง ซีพีนี่รวยจะตาย ไก่นั่นเอาขึ้นเอา มามา ซีพี ก็ไปเข้ากับเขาหมด ขนาดข้าวกล่องอะไร ทำออกมาหมด เป็นของเขาหมด กลายเป็นของเราขายไม่ได้แล้ว ของเขาเวฟได้ขายแทนของเซเว่นเนี่ย” หรือแม้แต่ตัวละครทางการเมืองที่ “พูดถึงไม่ได้” ในที่สาธารณะ เช่น “ต้องไปคิดดูเอง ป้าพูดไม่ได้ ก่อนไปก็ยังไม่ค่อยรู้ ตอนนี่คิดว่ามันมาจากนั่นทั้งนั้น ไม่งั้นอภิสิทธิ์ก็ลงมานานแล้ว แต่นี่มันลงไม่ได้ เขายังไม่ยอมให้ลง” ตัวตนผู้หญิงผู้กระตือรือร้นทางการเมืองเหล่านี้จึงดำเนินมาพร้อมๆ กับการเรียนรู้ในระหว่างการเข้าร่วมการเคลื่อนไหว เชื่อมโยงและมุมมองการวิเคราะห์ จนแม่ค้าหลายพื้นที่กลายเป็น “แม่ค้าผู้ตื่นรู้” อย่างในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นแม่ค้าผู้ตื่นรู้ก็ยังไม่ได้ปลดปล่อยแม่ค้าให้สามารถเป็นผู้ปฏิบัติการทางการเมืองเองโดยตรง กลุ่มแม่ค้าแม้จะสามารถคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง เป็นผู้รวมการชุมนุมหรือร่วมแสดงออกในกิจกรรมลักษณะต่างๆ แต่

อำนาจการตัดสินใจในการเคลื่อนไหวและชีวิตในสิ่งต่างๆ ยังคงต้องขึ้นอยู่กับ
แกนนำส่วนกลางหรือส่วนจังหวัด อีกทั้งข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ ที่แม่ค้า
ยังคงต้องทำมาค้าขาย หาเลี้ยงตนเองและครอบครัว แม้ภาระจะลดลงไป หลาย
คนต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อเป็นค่าเดินทางเข้าไปชุมนุม ก็ยังเป็นขีดจำกัดที่สำคัญที่ไม่
ได้เปลี่ยนแม่ค้าให้เป็นผู้ลงมือปฏิบัติการด้วยตนเองที่คิดและทำกิจกรรมอย่าง
ต่อเนื่องเองทั้งหมด ในลักษณะ “แกนนอน” หรือนักเคลื่อนไหวทางการเมือง
โดยตรงได้

บทสรุป

“แม่ค้าผู้ตื่นรู้” ในฐานะมวลชนผู้กระตือรือร้นทางการเมือง ยังเป็น
ปรากฏการณ์ที่ยังไม่ค่อยถูกพูดถึงมากนัก เมื่อเทียบกับปริมาณแม่ค้าจำนวนมาก
ที่เข้าร่วมกับคนเสื้อแดงตามตลาดต่างๆ ในภาคเหนือและภาคอีสานสามารถเห็น
ปรากฏการณ์นี้ได้อยู่ทั่วไป ทั้งๆ ที่คนกลุ่มเดียวกันนี้ในอดีตแทบไม่เคยมีบทบาท
ทางการเมืองมาก่อนเลย บทความนี้เสนอว่า “ความเป็นแม่ค้า” เป็นอาชีพที่มี
บทบาทเงื่อนไขที่เอื้อต่อการให้ผู้หญิงเข้าร่วมกับขบวนการคนเสื้อแดงและร่วม
ชุมนุมในกรุงเทพฯ ทั้งในแง่ของความเป็นอิสระจากครัวเรือนระดับหนึ่ง และการ
อยู่ในพื้นที่สาธารณะอย่างตลาดมาเป็นเวลายาวนานแล้ว ผ่านการเดินทางทั้ง
จากความเป็นแม่ค้า และการเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นๆ ในช่วงวัยสาว ทำให้ผ่าน
การเห็นโลกกว้างในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งบริบทของ
ครอบครัวที่มีความหลากหลายยืดหยุ่นมากขึ้น ก็เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเลือกรูป
แบบชีวิตของตนเองได้มากขึ้นเช่นเดียวกับผู้หญิงชนชั้นกลาง

นอกจากนี้บริบทของพื้นที่อย่างตลาด ที่เปิดต่อการแลกเปลี่ยนและการ
กระจายข้อมูลข่าวสารทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง เป็นพื้นที่สาธารณะที่ใช้ใน
การหาเสียงทางการเมืองมาในอดีต ทำให้กลุ่มแม่ค้ามีประสบการณ์ของเกี่ยว
กับการเมืองอย่างน้อยก็ในระบบมาก่อนแล้ว รวมทั้งบริบทเงื่อนไขในหลายปีที่

ผ่านมา ทั้งระบบการสื่อสารที่เข้าถึงง่ายและรวดเร็ว นโยบายทางการเมืองในยุค
 รัฐบาลทักษิณ เหตุการณ์ทางการเมืองอย่างการรัฐประหาร และการผันผวนของ
 เศรษฐกิจหรือราคาสินค้า ก็ได้ช่วยเชื่อมต่องlobalทัศน์ทางเศรษฐกิจของแม่ค้าเข้า
 กับโลกทัศน์ทางการเมือง ทั้งเรื่องนโยบายของพรรคการเมือง สิทธิความเสมอ
 ภาคในระบบการเลือกตั้ง การเดินทางจากตลาดสู่ท้องถนนยังได้เปิดโลกทัศน์
 ของแม่ค้า และสร้างตัวตนในฐานะพลเมืองที่เป็นสากลมากขึ้น โดยขยายความ
 เข้าใจต่อการเมือง และขยายการรับรู้ความเชื่อมโยงถึงระบบอำนาจในสังคมไทย
 ประสพการณ์เหล่านี้ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในตัวเอง และความกล้าที่จะออกไป
 วิพากษ์วิจารณ์อำนาจ อย่างน้อยก็ผ่านการซุบซิบนินทา หรือแลกเปลี่ยนข้อมูล
 กระจายข่าวสารในฐานะพลเมืองที่กระตือรือร้นต่อไป

เชิงอรรถ

- 1 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุดงานวิจัย “พัฒนาการจัดสำนักและปฏิบัติการทางการเมืองของคนเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่” โดย ผศ.ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และคณะ
- 2 กล่าวในงานสัมมนาระดมทุนสถานีวิจัยชุมชนเคลื่อนที่ของคนเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 12 ธันวาคม 2553
- 3 จากการรวบรวมของ Ester Boserup (อ้างในปรานี 2549: 341) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีสถิติผู้หญิงที่มีส่วนร่วมในการค้าขายและตลาดสูงกว่าดินแดนแถบอื่น โดยในประเทศไทยมีผู้หญิงทำการค้าถึงร้อยละ 56 แต่กลับมีงานศึกษาเพียงจำนวนหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับแม่ค้าในสังคมไทย เช่น งานของ นวรัตน์ นพวิทย์ (2540), อริยา เศวตามร์ (2544), ปณิธิ สุขสมบุรณ์ (2545) หรืองานศึกษาแม่ค้าที่เดินทางค้าขายระหว่างพรมแดนไทย-ลาว อย่างงานของ Andrew Walker (อ้างในปรานี 2549: 203-222)
- 4 มีงานศึกษาเรื่องนี้ที่น่าสนใจ เช่น ศึกษาบทบาทและประสบการณ์ของ “กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์” ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยสุนี ไชยรส (2550) หรืองานศึกษาเครือข่ายผู้หญิงหลายกลุ่มที่ร่วมกันเคลื่อนไหวผลักดันการร่างและรณรงค์รัฐธรรมนูญ 2540 (Doneys 2002)
- 5 มีงานศึกษาผู้หญิงในขบวนการสิ่งแวดล้อมจำนวนหนึ่ง เช่น กลุ่มผู้หญิงในกรณีการคัดค้านเขื่อนลำโดมใหญ่ (สุชาดา และเมธาวี 2552) หรือกลุ่มผู้หญิงกรณีเขื่อนราษีไศล (นลินี สุไลพร และศิริพร 2545)
- 6 ดูคำอธิบายเรื่องชนชั้นกลางระดับล่างในฐานะมวลชนหลักของขบวนการคนเสื้อแดงได้ในอภิชาติ สถิตนิรามัย (2553)
- 7 จากการติดตามขบวนการเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้เขียนทราบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์บางส่วนเข้าร่วมการชุมนุมของคนเสื้อแดง เช่น กลุ่มชาวปกาเกอะญอ หรือกลุ่มชาวเมี่ยนจากบางหมู่บ้านในเชียงใหม่ รวมทั้งมีการทำกิจกรรมขยายมวลชนจากแกนนำส่วนจังหวัดและอำเภอในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ด้วย
- 8 แต่งานของอริยา (2544) ก็ชี้ให้เห็นว่าอำนาจการตัดสินใจด้านเศรษฐกิจของแม่ค้าผู้หญิงเป็นเพียงมิติเดียวของอำนาจ ส่วนมิติด้านอื่นๆ เช่น พุทธศาสนา หรือการเมืองการปกครอง

บทบาทของผู้หญิงก็ยังไม่สามารถเสมอเหมือนผู้ชายได้ อีกทั้งเมื่อออกไปค้าขาย ผู้หญิงอาจ
รับภาระหนักขึ้นด้วยซ้ำ คือต้องทั้งหารายได้นอกบ้าน และทำงานบ้านไปในเวลาเดียวกัน

- 9 อริยา (2544) เสนอว่าแม่ค้ากลุ่มที่เธอศึกษามี “หน่ออ่อน” ของประสบการณ์ที่ได้ก่อตัวขึ้น
เช่น การต่อสู้กับสภาพลักษณะที่ “อ่อนแอ” ของผู้หญิงโดยการทำงานหนักแบบผู้ชาย หรือมี
ความคิดในการเลิกกับสามีถ้าไปมีเมียคนอื่น ซึ่งขัดแย้งกับอุดมการณ์การเป็นเมียที่ดี ที่ต้อง
ซื่อสัตย์และจงรักภักดีกับสามีคนเดียว ความคิดนี้อริยาเห็นว่าสะท้อนการเปลี่ยนแปลง “ค่านิยมใหม่” ของผู้หญิง แต่แม่ค้ากลุ่มที่อริยาศึกษาก็ยังไม่นำไปสู่การหย่าร้างจริงๆ
- 10 กรณีนี้มีปัจจัยด้านบุคลิกภาพของผู้หญิงด้วย คือบ้านี่มีบุคลิกแบบผู้ชาย คือเป็นนักเลง
ลุย ใจร้อน และโผงผาง
- 11 ขณะที่ป้าต๋อยแม่ค้าที่ยังมีการดูแลหลาน และช่วยลูกชายผ่อนบ้าน ทำให้แม้จะเป็นคนเสื้อ
แดง แต่ก็ไม่เคยไปร่วมชุมนุมใหญ่ในกรุงเทพฯ เคยแต่เพียงร่วมชุมนุมในตัวเมืองเชียงใหม่
หรือป้านิด ที่มีภาระดูแลพอกับแม่ที่ชราแล้ว ก็ไม่ค่อยมีโอกาสไปร่วมเช่นกัน ปัจจัยใน
ครอบครัวจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งที่กำหนดระดับความกระตือรือร้นและการเข้าร่วม
ขบวนการทางการเมืองระยะยาวนี้
- 12 เป็นตระกูลเก่าแก่ตระกูลหนึ่งในสันกำแพง เช่นเดียวกับตระกูลชินวัตร ปัจจุบันมีลูกหลานคน
หนึ่งในตระกูลเป็นผู้จัดการและดูแลตลาดแห่งนี้ โดยเธอคนนั้นเคยเป็นอดีตนายกเทศมนตรี
เทศบาลตำบลสันกำแพงมาก่อนด้วย
- 13 แต่ก็มีพ่อค้าแม่ค้าจำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่ชอบทักษิณ ราว 7-8 คน เพราะได้ดำเนินนโยบายปราบ
หยาได้ดิน แม่ค้าส่วนนี้ก็จะไม่เข้าร่วมกับคนเสื้อแดง หรือกลายเป็นคนเสื้อเหลืองไป
- 14 ปัจจุบันเป็นเจ้าของคลินิกวิทยุคนเสื้อแดงคลื่นหนึ่งในเชียงใหม่ อยู่ใน “กลุ่มนกเสรี” กลุ่มอิสระ
เสื้อแดงกลุ่มหนึ่งในตัวเมืองเชียงใหม่
- 15 ในช่วงนั้นเชียงใหม่ถูกประกาศให้พระราชกำหนดการบริหารในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.
2548 ซึ่งควบคุมการชุมนุมเกินกว่า 5 คน

บรรณานุกรม

- นวรรตน์ นพหิรัญ. 2540. *ชีวิตแม่ค้า: บทบาททางเศรษฐกิจและครอบครัวในบริบทการค้า*.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นลินี ตันฐานิตย์, สุไลพร ชลวิไล และ ศิริพร โคตะวินนท. 2545. ประสบการณ์การต่อสู้ของชาวลุ่ม
น้ำมูล กรณีศึกษาเขื่อนปากมูลและเขื่อนราษีไศล. ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ (บก.),
วิถีชีวิต วิถีสู้ ขบวนการประชาชนร่วมสมัย, เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรัสวิน.
- ปณิธิ สุขสมบูรณ์. 2545. *เครือข่ายทางสังคมและการแสวงหาทางเลือกของแม่ค้าหาบเร่ แผงลอย:
กรณีศึกษาแม่ค้าหาบเร่ แผงลอยชาวอีสานที่อาศัยอยู่ในชุมชนนางเลิ้ง*. วิทยานิพนธ์มหา
บัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปราณี วงษ์เทศ. 2549. *เพศภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2552. “นิเวศและเพศภาวะ กับเสี่ยงที่เจียบหายในสตรีนิยมและขบวนการ
สิ่งแวดล้อมไทย” ใน พรศรา แซ่ก้วย (บก.) *วารสารจุดยืน ปีที่ 3: ศูนย์สตรีศึกษา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. 2543. “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”. *วารสารสังคมศาสตร์* 12 (2), คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: 134 – 160.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. 2549. “บทนำ” ใน สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (บก.) *ตลาดในชีวิต ชีวิต
ในตลาด*. กรุงเทพฯ, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: 1-17.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์ และเมธาวี นินนานนท์. 2552. “การเปลี่ยนแปลงของผู้หญิงแกนนำในกรณีคัดค้าน
เขื่อนลำโดมใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี” ใน พรศรา แซ่ก้วย (บก.) *วารสารจุดยืน ปีที่ 3:
ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- สุนี ไชยรส. 2550. “เรื่องเล่าจากเฟมินิสต์ 14 ตุลา ‘กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์’” ใน พรศรา แซ่ก้วย
(บก.) *วารสารจุดยืน ปีที่ 1: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย. 2553. “เสื้อแดงคือใคร: ม็อบเต็มเงิน ไพร่ หรือชนชั้นกลางใหม่กับทางแพร่ง
สังคมไทย” ใน *Red Why: แดงทำไม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์.

อภิชาติ สถิตนิรามัย. 2554. จากไพร่ฟ้าสู่ความเป็นพลเมือง (From Subjects to Citizenship).
www.prachatai.com/journal/2011/05/34527 1 พฤษภาคม 2554.

อริยา เสดตามร. 2544. แม่คำ: ปากปลาร้าหรือเทพธิดาของบ้าน. ศูนย์สตรีศึกษา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Bowie, Katherine. 2008. "Standing in the Shadows: Of matrilocality and the role of women
in a village election in northern Thailand". *American Ethnologist* 35 (1): 136-153.

Doneys, Philippe. 2002. Political Reform Through The Public Sphere: Women's Groups
And The Fabric of Governance. In Duncan McCargo (ed.) *Reform Thai Politics*.
NIAS Press.

Keyes, Charles. 2010. "From Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the 'Rural' in
Northeastern Thailand" paper present in conference 'Revisiting Agrarian Transfor-
mations in Southeast Asia', Chiang Mai, Thailand.

Ockey, James. 2004. *Making Democracy: Leadership, Class, Gender and Political Par-
ticipation in Thailand*. Honolulu: University of Hawaii Press.